

Ціна 1.00 дол.

НОВІ ДНІ

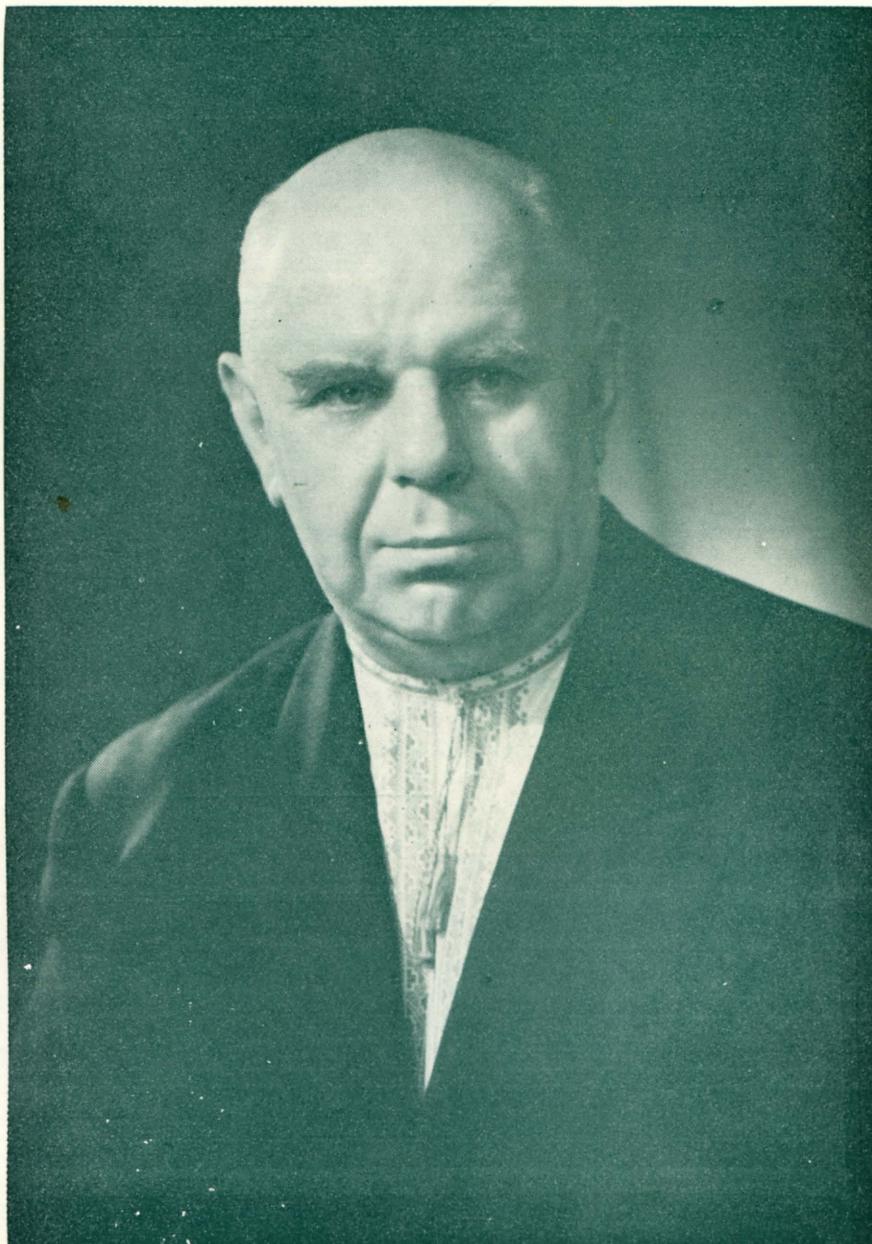
• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК XXVIII.

ГРУДЕНЬ — 1977 — DECEMBER

ч. 334

НОВІ ДНІ

УНИВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

Засновник, видавець і редактор 1950-1969
І. К. Волиняк

Видає видавництво "Нові дні"

Головний редактор В. Сварог
Заступник гол. редактора Д. Кислиця

Редакційна колегія:

М. Дальний, О. Коновал

Адміністратор Г. Мороз, тел. 252-4553

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOV DNI
Box 126, Postal Station "N"
TORONTO, ONT., CANADA
M8V 3S4

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік)

Австралія — 6.50 австралійських доларів
Канада і США — 8.00 дол.
Франція — 25 франків
Англія — 4.00 англ. фунти
Всі інші країни Європи та Півд. Америка \$5.00

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

- В Англії:
Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England
- В Австралії:
Mr. S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide
S. 5001, Australia
- На Чікаго і околиці:
Mr. D. Sawertailo,
1745 Juniod Terr., Des Plaines, Ill. 60016, USA
- На Філадельфію і околиці:
Mr. S. Jewsevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA
- На Тандер Бей і околиці:
Mr. P. Swyrydenko
133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont.
P7C 2G4

Second Class Mail Registration Number 1668

Редакція не відповідає за зміст платних оголошень.
Статті з поданими іменами авторів не конче відбивають позицію редакції.

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА "НОВІ ДНІ"

Е. В. Танасюк, Едмонтон, Канада	\$16.00
Р. Темертен, Монреаль, Канада	10.00
Д. Кірев, Чікаго, США	10.00
В. Наливайко, Гамільтон, Канада	10.00
В. Косогор, Чікаго, США	9.00
Т. Скрипчинський, Торонто, Канада	9.00
І. Добровольський, Садбурі, Канада	7.00
П. Марченко, Київ, США	7.00
А. Пашковська, Байоне, США	7.00
М. Козак, Гамільтон, Канада	6.00
Н. Вікул, Кенсінгтон, США	6.00
Т. Бондар, Чікаго, США	5.00
В. Вовк, Міннеаполіс, США	5.00
Е. Дзвонік, Кенора, Канада	5.00
Ю. Ганкевич, Монреаль, Канада	5.00
А. Володарченко, Лімінгтон, Канада	4.00
С. Бережний, Англія	4.24
І. Олексюк, Торонто, Канада	4.00
С. Л. Терещенко, Ріджвуд, США	4.00
Н. Ющенко, Лондон, Канада	4.00
О. Котовський, Едмонтон, Канада	4.00
А. Перець, Брантон, Канада	4.00
Ф. Гайовий, Міннеаполіс, США	4.00
М. Ганін, Філадельфія, США	3.00
О. Несін, Нью-Йорк, США	2.00
Т. Чубенко, Лейрі Стейшен, США	2.00
А. Максим, Торонто, Канада	2.00
Г. Головко, Ворт Бей, Канада	2.00
Г. Литвин, Торонто, Канада	2.00
А. Стихно, Ляшин, Канада	2.00
Г. Гавалешка, Вінніпег, Канада	2.00
І. Ткач, Гамільтон, Канада	2.00
Г. Стефанович, Торонто, Канада	2.00
В. Колькін, Гамільтон, Канада	2.00
Д. Воловий, Бельгія	2.00
І. В. Манастирський, Торонто, Канада	2.00
А. Кулугін, Сердінс, Б. К.	2.00
Д. Садівничий, Клівленд, США	2.00
М. Ріба, Сираюз, США	2.00
О. Козак, Чікаго, США	2.00
М. Кайко, Дідгайм, США	2.00
М. Чумак, Рівер, США	2.00
Н. Сидорець, Трентон, США	2.00
А. Сенко, Ядвіл, США	2.00
В. Юрченко, Йонкерс, США	0.80

Спасибі всім за допомогу.

Редакція й адміністрація "Н. Д."

На обкладинці: Петро Волиняк.

"НОВІ ДНІ" ЧЕКАЮТЬ
ВАШИХ ПОРАД І ДОПІСІВ
НА РІЗНІ ТЕМИ НАШОГО ЖИТТЯ.

Рік ХХVIII.

Нові дні

Грудень 1977 р.

Література, публіцистика, наука, мистецтво

Вітаємо наших читачів зі святом
РІЗДВА ХРИСТОВОГО
та бажаємо їм
ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ!

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

СЛОВО МАЮТЬ ЧИТАЧІ

ВІДВЕРТЕ СЛОВО П. ВОЛИНЯКА

Стаття І. КАЧУРОВСЬКОГО про збірник
статей Петра Кузьмовича

ОБОРОНА БУШІ

Героїчна сторінка нашої історії

МАЛОРОС І УКРАЇНЕЦЬ

М. ГАРМАТЕНКО зіставляє К. Розумовського
і Є. Чикаленка

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ТАЛАНТ

Стаття Д. ЧУБА до 100-річчя з дня
народження Г. Хоткевича

ПОЕЗІЯ

Вірші Л. МУРОВИЧ і Я. СЛАВУТИЧА

ЯК ЦЕ РОБИТЬСЯ В КІЄВІ

Комуналістичний режим руйнує наші історичні
пам'ятники

УКРАЇНСЬКА МОВА В АМЕРИЦІ

Стаття П. ОДАРЧЕНКА про русизми в мові
американських українців

ЄВРОПЕЙСЬКІ ВРАЖЕННЯ

О. КОНОВАЛ описує свою подорож в деякі
країни Європи

ПОГОДА І ВАШЕ САМОПОЧУТТЯ

В яку погоду краще виришувати альгебраїчні
задання?

ЩО Ж ДІЄТЬСЯ В "ЧОРТОВОМУ ТРИКУТНИКУ"?

Чи ці феномени справді незагнани?

ВІД РЕДАКТОРА

У грудні цього року відзначаємо 8-річчя з дня смерти засновника нашого журналу Петра Кузьмовича Волиняка (Чечета), який буквально сам убив себе тяжкою працею, що її саможертовно взяв на себе для добра нашої діаспори.

До тих статей про Петра Кузьмовича, що були написані його співпрацівниками й друзями, трудно щось додати. Хотілося б тільки ще раз нагадати всім нашим людям про неоцінений вклад, зроблений ним у нашу публіцистику, — його статті й фейлетони, що протягом багатьох років друкувалися в "Нових днях", і частина яких увійшла у виданий після його смерті збірник "Поговоримо відверто".

На складі видавництва, як мене повідомили, є якась кількість примірників цього збірника. Щоб полегшити купівллю цього збірника тим людям, фінансова спроможність яких зменшена інфляцією, видавництво дещо знизило вартість книжки.

"Поговоримо відверто" — наш пам'ятник незабутньому Петрові Кузьмичеві. Ця завжди актуальна книга повинна бути настільною в кожній родині української діаспори. Її неперехідній, непримінний вартисті присвячена стаття І. Качуровського, надрукована в цьому числі нашого журналу.

**

До редакції надходять відгуки на статтю Я. Гвоздецького, який хоче запевнити нас, що ми можемо беззастережно вірити обіцянкам єврокомуністів дати людству справжній марксистський рай на землі. Покищо серед цих листів ще немає жодного, який би підтримував ці запевнення п. Гвоздецького, хоч не виключено, що його однодумці можуть іште знайтися.

Польський "ревізіоніст" Лешек Колаковський, який був "вигнаний" з комуністичної партії в 1966 році і тепер проживає за кордоном, поставив єврокомуністам кілька запитань, на які вони мусить відповісти без усіяких викрутів і хитрощів, якщо вони щирі в своїх запевненнях. Ось його запитання:

"Як ви думаете: чи справді СССР, незважаючи на його деякі "помилкові" дії, є вищою формою соціальної організації у порівнянні з західними демократіями і значить заслуговує на те, щоб підтримувати його в будь-яких конфліктах з Заходом? Чи погоджуєтесь ви з ленінськими за-

садами в житті партії, тобто з принципом диктатури вождів усередині партії?"

Колаковський пише: якщо відповіді еврокомуністів на ці запитання будуть стверджувальними, то це значитиме, що еврокомуністи нічим не відрізняються від комуністів іншого гатунку, зокрема советських комуністів.

Експерти в комуністичних справах говорять, що відповідь вождя французьких комуністів Марше на ці відповіді напевно була б стверджувальною, або була б такою, якби він насмілився відповісти чесно. Карілльо, вождь еспанських комуністів, на ці запитання дав би заперечну відповідь — як він уже дав її в своїх відповідних висловленнях. А щодо Берлінгуера, вождя італійських комуністів, то він на перше запитання дав би заперечливу відповідь, а на друге, напевно, стверджувальну".

З цього наші читачі самі можуть зробити висновок стосовно того, що можна чекати від еврокомуністів у разі захоплення ними державної влади.

**

Як і можна було чекати, В. Чапленко в своїй кампанії проти мене і не збирається угамуватись. У "Канадійському фармері" з'явився новий його напад проти мене під не менш сенсаційним заголовком 'Дух "НРСлова" в "Нових днях"'.

Ця стаття не менш абсурдна (можна було б ужити сильнішого слова), ніж попередня. У ній він оголошує мене вже "випадковою для українства людиною" на тій підставі, що "Нові дні" відгукнулися на деякі статті В. Нєкрасова, надруковані в "Н.Р.С.". Але тим, що цього факту замало для його обвинувачень, то він подає, як факт свою власну вигадку про те, що "русофільська" стаття "А пояснень немає й досі" передрукована теж звідти. Це неправда. Такої статті в "НРС" не було, вона взята з інших джерел.

А щодо передруків і використання матеріалів, уміщених у російських газетах, то час від часу це роблять усі наші часописи, навіть "бандерівські", і нічого осудного в цьому немає. Ось перед мною лежить вересневе число "Молодої України" з перекладом статті, взятої з "НРС". Чапленкові залишається оголосити їй цей журнал зараженим духом "НРСлова". Яке безглуздя...

Далі В. Чапленко лається з приводу того, що я надрукував статтю про вбивство Бандери без якихось коментарів. Але ця стаття не публістична. Вона являє собою репортаж про факти. Обговорення цих фактів має бути темою публістичних статей. Решта Чапленкових закидів — це дріб'язкові причілки, не варти коментарів.

Продовжуйте, п. Чапленко, і далі в цьому ж дусі. З кожною наступною статтею Ви самі щораз більше підкриваєте свій престиж — і без моїх відповідей.

Редакція "Нових днів" висловлює
своє глибоке співчуття
п. ОЛЕНІ НЕСІНІЙ
з приводу до часної смерті її чоловіка
Михайла Несіна.

I. КАЧУРОВСЬКИЙ

Слово Петра Волиняка

Друзі Петра Волиняка та прихильники його діяльності зібрали основне з його літературної спадщини й видали окремою книжкою під назвою "Поговоримо відверто".

Більша частина цієї книжки складається з журнальних статей, написаних у п'ятдесятих і шістдесятіх роках на актуальні тоді теми. Здавалось би: кого може цікавити журнальна полеміка десяти — й двадцятирічної давності? Але статті написані так живо, дотепно, невимушено, так яскраво нагадують недавні події, так відсвіжуєть їх у пам'яті, що читаєш і не можеш відірватися...

А для читачів молодшого покоління, хто тих подій не знає або не пам'ятає, книжка Волиняка може мати величезне пізнавальне значення.

Можна бути талановитим поетом, художником, композитором — і не бути видатною особистістю. Як приклад, можу назвати Володимира Свідзінського, що творив, не бувши помічений сучасниками, або Михайла Зерова, який писав під псевдонімом Орест і не поступався обдарованістю своєму старшому братові. Іноді письменник сполучає в собі обидві якості: талановитість і яскраву індивідуальність. Таким був старший Зеров — Микола. Іноді, нарешті, особистість переважає над літературним даром. Маю на думці Миколу Хвильового, який був, поруч із Зеровим, найвидатнішою постаттю в українському культурному житті двадцятих років.

Петро Волиняк нагадує Хвильового: він був, насамперед, літературний діяч, пристрасний полеміст, будитель думки, і лише потім — письменник... І, треба сказати, що протягом двох десятиліть (себто п'ятдесятих і шістдесятіх років) Волиняк належав до найвизначніших особистостей української еміграції.

Не хочу сказати, що всіма статтями Волиняка я був захоплений, що завжди з ним погоджувався. Навпаки, часом обурювався, а на якусь Волинякову репліку стосовно мосії творчості я відповів іронічним закликом читати "Нові дні":

Тут свіжі прочитаєте новини,
Що піп Гапон — це геній України,
Що Лесич заперечив Бажана,
(Як муха заперечує слона),
Що Качуровський — тип пессимістичний,

(Закінчення на 12-й стор.)

Слово мають читачі

ЧИ НЕ ЗАБАГАТО ПОВНОВАЖЕНЬ?

В. Чапленко взяв на свої натруджені плечі ще одну функцію. Тепер він видає посвідчення національності: хто повний українець, хто тільки наполовину, а хто випадковий в українстві.

А критерій для цих математично-імпресіоністичних оцінок у нього "єдино правильний": хто як ставиться до В. Чапленка. Той, хто насмілюється з ним не погоджуватись, — людина щодо її українства підозріла.

У вересневому числі журналу "Сучасність" у статті Ю. Ш. "Пороги і запоріжжя" є такі думки:

"...нема в поляків, німців, росіян і ще там кого термінів "поляцтво, німецтво, російство". Можна сказати, що цей термін відбиває погляд на націю як на партію... "Опартійнення" змагань за національну незалежність веде до того, щоб супротивників або навіть просто неучасників визвольної боротьби, що звичайно не належать до партії, виключити з нації... Далі — більше, далі — гірше, далі — вужче! Уже не лише ставлення до визвольних змагань, а кожне ідеологічне чи інше розходження стає приводом до намагання виключити з нації інакодумців.

Чи треба казати, що це звужує базу національного руху, віддає стак собі ні за цапову душу тисячі або мільйони людей ворогові, виключає можливість перемоги?"

Погляньмо тепер, що робить В. Чапленко. Хіба не те саме: якщо хтось дотримується відмінних від Чапленкових поглядів на наші культурні проблеми та шляхи їх вирішення, то цей самий Чапленко зі свого "високого п'єдесталу" оголошує такого "інакодумця" людиною сторонньою (?) для "українства". Але хто йому дав таке уповноваження?

Чи не забагато берете на себе, пане Чапленко? Українська нація, як правильно пише Ю. Ш., не отара, де всі йдуть за одним — "найдужчим", що взяв палицю та оголосив себе непомильним вождем.

М. ОЛТАНЕЦЬ

ТАЛАНОВИТИ ПІЯНІСТИ

Хочу звернути увагу нашої публіки на талановитих наших піяністів у Канаді — Любу Жук і її брата Іренея Жука.

Народилися вони у Західній Україні, а музичну освіту одержали в Монреалі. Люба та Іренея Жуки дають сольні концерти, але недавно вирішили дати слухачам можливість почути два фортепіано дуети, виконані на цих музичних інструментах.

Люба Жук закінчила консерваторію в Квебеку, а також студіювала в Моцартеум у Зальцбурзі та в Школі мистецтв в Альберті при університеті. Тепер працює асистентом професора на факультеті музики в МекГіл університеті, а також принараджено викладає в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Виступала в різних радіопередачах. Українська музика є предметом її особливого інтересу.

Іреней Жук закінчив МекГіл університет. Консерваторію в Квебеку, Королівський музичний коледж у Лондоні; має також ступінь магістра наукових дисциплін. Зараз він є членом факультету музики класи фортепіано в Онтарійському університеті. Він також є докторантом музики. Виступав по радіо й телевізії та в різних містах нашого континенту й Європи.

Канадські, американські й лондонські часописи з великою похвалою відзначали їхні концерти. Радимо й нашим людям побувати на їхніх концертах — дістануть велику естетичну насолоду.

С. Влащук, Онтаріо

ДВОМІСЯЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ В АВСТРАЛІЇ

З 1958-го року в липні-серпні відбувалися в Австралії двомісячники української книжки та преси. Проголошує їх Українська Центральна Шкільна Рада (УЦШР) за підтримкою громадської централі СУОА. Цього року відбувся вже 20-ий двомісячник. Протягом двох місяців розповсюджено 2090 книжок та періодичних видань на 8621 долар, зокрема у Вікторії — на 4048 доларів. Всіх, хто придбав або розповсюдив книгу не менше, як на 100 доларів, УЦШР відзначає в пресі. Цього року було відзначено 18 осіб.

Цього року найбільше розповсюдила книгу голова УЦШР, вона ж і керівник школи в Нобл-Парку, біля Мельбурну, п. Тетяна Сліпецька: 185 видань на 1059 доларів. Загалом найбільше розповсюдила шкільна мережа — на 3186 доларів; кольпортери — на 2988 дол., громади на 221 і т. д.

Починаючи з 1958 року, коли двомісячники започаткували нижчепідписаний, тодішній голова УЦШР, до сьогодні розповсюджено книг за 20 років на 95.654.00 долари.

За дорученням Української Центральної Шкільної Ради, прес. референт
Дм. НИТЧЕНКО

РІК ГНАТА ХОТКЕВИЧА В АВСТРАЛІЇ

Союз українських організацій Австралії (СУОА), починаючи з вересня 1977 р. по кінець серпня 1978 р., проголосив рік ГНАТА ХОТКЕВИЧА. Всі громади, організації, школи закликали згадати видатного письменника влаштуванням доповідей, концертів, лекцій по школах тощо. В Сіднеї готуються влаштувати концерт з доповідю учня Гната Хоткевича бандуриста Григорія Бажула та з виступами молодіжних капель бандуристів під кер. Петра Деряжного та ще молодшої — під кер. Віктора Мішалова.

У Сіднеї вийшло третє число циклостилевого, але чепурно виданого журналу "Бандурист" дбанням Української Центральної школи ім. кн. Ольги. Це число у великий мірі присвячене 70-літтю славного кобзаря й композитора Григорія Кита-стого. Його портрет поміщене на обкладинці, а також всередині разом з статтею про нього. Інші статті та хроніка присвячені розвиткові кобзарства. Журнал багато ілюстрований світлинами кобзарів.

Д. Н.

КНИЖКА ПРО Б. МАРТОСА

Українська Вільна Академія видала в серії "Українські вчені" брошуру інж. Андрія Качора — коротку розвідку про науково-економічну, політичну й загальногромадську працю Бориса Мартоса, прем'єр-міністра УНР, який недавно вмер.

Розвідка А. Качора — поширена й доповнена доповідь, прочитана ним на сесії УВАН у Вінниці, присвячена діяльності Б. Мартоса. Вона була вміщена у Ювілейному збірнику УВАН у Канаді, а тепер вийшла окремим виданням зі світлинами Покійного. До цього видання спричинилися Президія УВАН, зокрема д-р М. Мандрика. Рекомендую це видання всім зацікавленим у нашій історії.

В. Б.

ЛЮДИНА НАЙТЯЖЧОЇ ПРОФЕСІЇ

З глибоким смутком повідомляємо про те, що на 81-му році життя відішов у вічність інженер Іван Іванович Лиховий, тіло якого віддано землі 5-го жовтня у м. Мюнхені.

Покійний народився в священичій родині в м. Половеці на українській землі. Упродовж майже всього свого життя він був переслідуваний політичною поліцією — спершу царською, а потім комуністичною, яка запроторила його на довготривше ув'язнення в Соловецькому концтаборі. В часі війни він опинився на невільничій праці в Німеччині і лише після неї зміг дихнути повітрям волі.

У діаспорі він став активним членом-співзасновником УРДП, а також брав активну участь у багатьох інших організаціях, провадячи разом з тим і наукову працю.

Згадуємо його як чудового приятеля, врівнова-

женого, толерантного й чесного. "Бути Людиною — найтаяжча професія". Ми не забудемо тебе, дорогий Друже!

В. К-гор, П. Д-вій

ПІСНІ ПРОФ. С. ЯРЕМЕНКА

У видавництві "Славута" в Едмонтоні (72 Вестбрук Драйв) вийшли у світ чотири пісні, музику до яких написав проф. Сергій Яременко, відомий український композитор у Канаді. Назва книжки "Саскачеванка та інші пісні". Словами склали Богдан Мазепа, Дан Мур, Яр Славутич і Тетяна Федорів. Цим виданням відзначено 65-річчя проф. Сергія Яременка, що сповнилося у жовтні ц.р.

ПРО НАШИХ "МАРКСИСТІВ"

Слухаючи та читаючи висловлювання наших марксистів, які вже забули науку недавнього минулого, я прийшов до думки, що марксистами вони стали тільки тому, що не вміють самостійно критично думати та усвідомлювати досвід історії. Марксистська ідеологія дуже зручна для таких людей, бо дає наукоподібні, готові, а головне — крайньо спрощені й приступні для нелюбителів самостійного мислення відповіді на дуже складні питання й проблеми нашого світу.

Це ще один наслідок прикрої напівінтелігентності декого з наших людей.

3. Тесляренко, Нью-Йорк

ДАЛЕКОМОВНІ СТОВПИ...

М. Лавренко пропонує нам замість слова "телефон" уживати його новотвір "далекомов". Ну а як буде тоді "телефонний стовп"? "Далекомовний стовп" чи як? А телеграфний стовп? "Далекописний стовп"?

Бачите, до яких кумедних абсурдів приводить "мовотворення", що не базується на ретельному обдумуванні лексичних проблем. Ці проблеми не можна вирішувати з бухти баракти. Мова це не поле для жвавого й легковажного попису людей, які мало знають про те, як мова живе й розвивається.

К. Семенюк

ПРО СВОБОДУ СЛОВА

В одній розмові я почув, що краще стриматися з гострою критикою марксизму, оскільки Л. Плющ оголосив себе марксистом. Це мене дуже здивувало. Л. Плющ, борець за свободу для України, бореться й за наше право вільно висловлювати свої думки. Я певен, що він сам був би обурений, якби почув про те, що хтось у нас намагається обмежити свободу мислі і слова, посилаючись на... нього. Отак у нас буває...

П. Гречко, Нью-Йорк

"НОВІ ДНІ", грудень 1977

Марія ДМИТРІЄНКО

Оборона Буші

Події, про які хочу розказати, сталися так давно, що навіть архівні джерела розповідають про них дуже скруто. Та невмируща народна пам'ять зберегла хвилюючу поетичну оповідь про по-диви відважних лицарів-козаків, про палку жайночку любові і ніжності, про вірність до смерті. Я почула її в Буші, сидячи на березі Мурафи, поблизу греблі.

**

«Поле жовте, аж очам боляче. Стиглий колос гнететься під вітром, спокохана хвиля біжить від краю до краю. А над цим — перлиста пісня жайворонка, що лине десь у високості, в мерехтливому мареві.

А он там, на межі, хрест похилий. Трохи далі — торішні скирти сірі. Здалека вони здаються велетенськими тваринами, що лягли на спочинок і ось-ось зведуться на ноги, щоб попрямувати до річки Мурафи, напитися студеної водиці.

Біжить, поспішає Мурафа до Дністра, плеще хвилюєю. Роками точить скелясті твердині, а у паводки, запінившись від люти, кидається на оселі, трощить, б'є все й несе уламки чужого надбання та всяку живність у дарунок Дністру.

Поблизу Мурафиного плеса розкинулося велике село Буша. 1648 року "велінням гетьманським" йому було дано ім'я сотенного міста — фортеці Брацлавського полку. Це було зроблено не випадково. Адже саме тут проходив кордон між Литовською Брацлавщиною і Польським Поділлям.

Наприкінці XVI століття на скелястому лісому березі річки звелася грізна фортеця. Пізніше на скелі побудували товстелезні мури з чорними дірами-бійницями, з високими баштами. Вода, мури, башти — то далеко не головне в оборонній споруді. Посередині того клину наказав своїм кріпакам воєвода Корецький звести замок. Немало кріпакього поту і крові запеклося на тих стінах. Палац вийшов на диво. Чутка про те пішла Поділлям з краю в край. Світле панство приїздило до Буші, щоб глянути на неприступну твердиню, яка погордо заглядалась у дзеркало річкового плеса. Могутні кам'яні мури, земляні вали з густим гребенем частоколу, витесаного із велетенських дубів, бійниці з чорними жерлами гармат, замок з химерними вітражами вікон — усе це вражало.

На гучних бенкетах у воєводиних хоромах дзвеніли під "віват" кришталеві та срібні келихи. У хмільних промовах, що перекривали музиків, не раз чулися слова: "Тримаєш ти, світливий пане

воєводо, один із ключів Поділля! Так було, так буде на віки!"

Де їм було знати, що про теє думають у найближчому селі Підзамчому...

Увечері там вікон не світили, громадою збиралися край села послухати захожого кобзаря-сліпця. Чого тільки від тих кобзарів не почуюеш! Сліпі, а бачать наче краще зрячих. А як співають! Про козаків, що громили татараву й турків, про невільників, що їх загарбники гнали курними шляхами до таврійських міст, про те, як відбивали їх запорожці, звільняли.

1617 р. понадала до Еуші сила-силенна панів, вельмож. Незабаром прибув туди і сам гетьман Жолковський, що обрав Еушу за свою головну квартиру.

Неспокійно було тоді на Поділлі. Можновладний гетьман вів переговори з турками про мир, якого вже так давно ждали люди.

— Змовляються між собою два круки, як крає здобичі ділити, — говорили в Підзамчому.

Дивувалося село, весь люд на вулицю висипав, коли прибули посли турецькі. Як же по-чудернацькому вони вбрані! Та не до сміху було козакам. Знали вже, що в тому договорі, підписаному 26 вересня 1617 року, є гіркі для них рядки. Польський гетьман зобов'язувався "змирити", приборкати козаків і взагалі зробити все, щоб Постолітії вони не заважали.

Туреччина і Польща ділили чуже майно без найменших докорів совісти, як свою власність, на землі українській нахвалиялися вирішувати ко-зацьку долю.

Та недовго товаришували круж із вовком. Вже через три роки татарські орди підступили до Буші. На горі, що височіла проти замку, хан поставив своє жовте шатро. Хмари куряви, що підняли в степу татарські коні, закрили сонце.

Захисники трималися стійко, хоч облога була тривалою. Якось уночі знялася орда й наче в темряві розтанула. Тільки зарища навколо нагадували про страшні дні. Збуйнілий вітер ганяв попіл Підзамчого.

На цвінтари заростали бур'янами численні могили козацькі. Лицарі України спочивали там вічним сном, вкриті плитами сірими. На кам'яних хрестах і надгробках час, вітер та дощі витирали літери церковнослов'янської в'язі.

А вздовж річки знову люди стали потроху будувати собі білі хати-писанки, знов зазеленіли садки. Мирно жили мешканці Буші. Аж до тої пори, коли 1648 року Богдан Хмельницький за-кликав до зброй весь люд український, щоб розправитися із загарбниками.

Повстала Наддніпрянщина. Вчорашні хлопи били шляхту, аж луна лісами котилася. Бушанська фортеця стала головною опорою в цій боротьбі. Тоді-то гетьманським універсалом і було утворено бушанську сотню Брацлавського полку.

Відважні бушанські парубки до двохсот днів на рік проводили верхи на конях. Це, мабуть, саме тоді народилася приказка: "Той не чоловік, хто не козак-войн".

В далеких походах козацьких, в ночівлі просто неба, у спеку і холод, ніколи не забував молодий сотник Тарас Завіса красуню Мар'яну. Хто знає, чи то його хоробрість дівчину причарувала, чи пісні чудові, які він співав на березі річки, де зустрічався з Мар'яною? Коли осінь почала гаями золото розсипати, подала рушники дівчина, і музики вдарили веселої на дворі сотникової хати. Еагато наречених брали тієї осені вінець, та кращої за Мар'яну поміж них не було.

Гарна хата у Завіс! Хто б не їхав — зустрінуть радо, розпитають, нагодують і відпочити влаштують. Сама господиня, Мар'яна, жила колись бідно, знає, що таке недоля, то тепер кожного обділить. У біді розрадить, допоможе.

В щасті літа збігають швидко. Жило не тужило молоде подружжя в любові та згоді. Десь там, далеко за Еушанськими густими лісами, точилися битви козаків з шляхтою, яка не хотіла втрачати ласого шматка, намагалася будь-що повернути минуле. Гетьман Богдан Хмельницький надіявся завести під свою могутню правицю всю Україну.

Важким видався 1651 рік. Польські коронні війська каральним маршем ішли по Україні. Козаки Данила Нечая відчайдушно захищали Подільське воєводство, а Данилів брат Іван, полковник Брацлавський, поспішав на допомогу війську. В поході з ним була навіть його дружина Олена, дочка Богдана Хмельницького.

Тієї зими та весни полки козацькі зазнали великих втрат. Іноді доводилося в день по сто воїнів ховати.

Місто за містом залишали козаки на Поділлі, бо сила була на боці шляхти. Зникло з лиця землі Красне, три дні горів Ямпіль, підступно захоплений поляками вночі. Там загинуло шість тисяч козаків і волохів, що до них пристали.

Упали Чернівці. Польське військо йшло на Вінницю, де отаборився Богун. А Буші якось пощастило, поминули її пожежі, битви. Проте, хто ж міг спати спокійно в селі на березі Мурафи? Тривожні чутки, вісті про загибель близьких... А 1653 року шлях війни завернув і до їхньої хати. Подністровська сотня під проводом полковника Гречки прискакала на змилених конях і зачинилася за могутніми мурами. Польське військо із Шаргородом спішило маршем до Буші. Поляки стали табором там, де колись стояв татарський хан із своєю ордою. Цілісінський день різноязиці найманці поляків калатали в котли та бубни, щоб залякати бушанців перед приступом. Але фортеця залишилась неприступна.

Двічі приходили поляки під стіни фортеці, та кожного разу ні з чим верталися. Хоч як гарцювали вони на конях уздовж муру, ходили на приступ, стріляли із гармат — анічогісінько з того не вийшло. Однак недовго радili бушанці.

Весною наступного року величезна армія посунула на Поділля. Елизъко тридцять тисяч шабель було у шляхти та ще герцог Бранденбурзький ддав до них для певності двадцять тисяч ландскнехтів.

А з півдня до подільських кордонів уже мчала на своїх низькорослих конях ханська орда.

Запалали міста й села Поділля. Вздовж шляхів повиростали хрести високі, на них — козаки розп'яті. Матері українські щодня молилися, щоб не зносили голови непависні магнати Чарнецький, Потоцький і Лянцкоронський.

Немирів та Стіна, що біля Томашполя, вже перетворилися на руїновище, бо не захотіли здастися на ласку загарбників. Не одне село було в ті часи спалене і навіть переоране плугами, запряженими чорними волами (щоб довіку не воскресло). Магнати, бач, наслідували дрезініх полководців, які ввійшли до історії через такі ж самі жахливі злочини.

Якось до Буші забрів сліпий лірник. Привітна сотникова жінка запросила його до господи. Слухали люди його розповідь та сумно хитали головами. Десь далеко разом з полками Богуна б'ється з шляхтою і їхня сотня. В Буші полишились тільки жінки та діти. Хто ж захистить домізку від ворога?

Увечері із заходу на змилених конях прискакали козаки. Вдарили на дзвіницях дзвони, скликаючи всіх на майдан.

Лиха часина стукала в двері. Чи замало тих могил козацьких під мурами Бушанської фортеці? А ще ж навіть сироти не повиростали, батьки яких поклали голови, боронячи свою землю...

Сотникова жінка Мар'яна із слізами на очах притискала до грудей маленьку доньку. Жити б собі, співаючи, лиха не знаючи. Тарас — чоловік на диво добрий хазяїн. І пригорне, і розрадить, з дороги без подарунка не вертає. А тут — неначе хотсь наврочив, поглядом лихим зміряв той шматок, який доля медом помостила...

Гарно їм жилося, нема чого Бога гнівіти. Еуло, як звечоріє, йдуть собі вдвох до Мурафи. Сядуть над водою та й гомонять тихенько.

Якось у неділю він водив її у підземелля, що неподалік замку. Колись там, за давніх часів, мабуть, був храм Божий, бо в печері ще досі висять старі ікони. Тримаючись чоловікової рукі. Мар'яна роздивлялася по стінах. Скільки-то людей тут поперебувало! Хтось навіть залишив напис "1524". Там, на поверхні вітер гне ковилу, жene хвилю на Мурафі, там сонце світить, птахи співають, а тут — морок, тиша і таємниці минулого під закіплюженім сволоком.

Тим часом дзвони били вже на всіх семи церквах Буші. Майдан аж чорний від люду. Чоловіки при зброї. Сотник Завіса та комендант Гречка говорили до громади. "Не віддамо Буші!" — вирішили козаки.

На ранок під мурами фортеці вже стояло військо "яновельможного пана" Стефана Чарнецького. Під вечір поляки підпалили винокурню, що стояла біля самого лісу. На білому снігу, в світлі заграви було добре видно, як шикуються полки, як басують коні під гінцями.

Не спала й Буша. На майдані розклали багаття. У великих казанах булькала смола. Не було в місті людини, яка б не гострила зброї, не носила на вали каміння і великі колоди, вапно з водою та діжки для солоного окропу.

Лиш розвиднілось — кинулись поляки на приступ, наче сарана поле вкрила, так густо йшли їхні ряди. Гарматні ядра пробили перші діри в мурах, поляки тягли туди якісь машини, щоб розширити їх і вдертися до міста. Та перший приступ відбили.

Вночі по хатах оплакували загиблих і ховали біля хат при світлі каганців. Стогнали поранені, хрипіли коні. Ніхто не спав.

Другого дня вороги підпалили нижню браму, що вела до міста. Пожежа перекинулась на частокіл, запалали будівлі. Тоді сотник Завіса зібрав сотню козаків-рубак, щоб раптово напасті на ворожий стан.

Добре побили поляків, однак і козаків загинуло багато.

Не плакала, не голосила Мар'яна за чоловіком. Немов оніміла. Та коли на валу мертвий впав комендант Гречка, сотникова дружина наче зі сну прокинулась. Наказала всім стати до останньої оборони. Жінкам та дітям звеліла залізти в печеру. Може, в підземеллі не знайдуть їх поляки і вони там перечекають лиху годину.

Мар'яна взяла гніт і хутко підпалила його в наріжній башті, де було сковано весь запас пороху. Раптом примітила, що від муру у ворожий стан біг якийсь чоловік. Розгледіла, що то був писарчук при сотні. Не вистачало вже в неї часу, щоб йому навздогін прокльони послати. Вибух нечуваної сили струсив землю. На місці башти лишилася тільки купа каміння та побиті вороги. І все ж Буша ще не скорилася!

Прислав Чарнецький гінця — пропонував здатись. Не погодились козаки. Полковник Целаріус, що оточив замок і знайшов хід у підземелля, не зміг викурити звідти жодної людини. Тоді поляки зруйнували греблю. Ринула вода. В ній загинули останні захисники фортеці.

Ранком Чарнецький на коні верхи поїхав оглянати руйновище. Жодної цілої хати, напівроздибтий замок чорнів сліпими вікнами. Скрізь лежали вбиті. Немало поляків знайшли тут свою смерть. Жодного живого козака не залишилося в місті.

Пішло звідти польське військо, бо що робити серед руїн і трупів? Еуші більше не існувало.

На цьому можна було б і закінчити розповідь, бо про Бушу лишилась тільки загадка в народі та записи в козацьких літописах. Але й вони по-різному розповідають про страшні події. Переказують, що знайшовся серед захисників Буші зрадник-писарчук, який в останні дні облоги перебіг до польського війська. Але, як іноді трапляється, легенди цю роль приписали більш відомій особі, сотнику Завісі, навіть ім'я його передінакшили на Завистний. Я ж, як історик, схильна вірити, що Завіса чесно поліг у бою і його справу продовжила вірна дружина.

Над руйновищем біля річки височила одна-однісінка башта. Весною Мурафа розлила свої води і змила все, чого не подужав вогонь. На мі-

Ляриса МУРОВИЧ

**

Н. Ш.

Чи трудно в самотності вірші творити?
Хіба ж це самотність, як думи з тобою?
У кожну хвилину ти повен собою
І вміш на холоді сам себе гріти!

Надхненний поете, занурюйся в глиби,
Що тільки тобі в собі видні і знані,
Але аромати їх благоуханні
Неси, як дарунок, у людські садиби.

Без паюшоу думка — зів'яла билина,
Товариш бездушний, супутник безпутній;
А тим ароматом, що мислі присутній,
Окрилиться навіть нездольна людина.

Поглянь, як збадьорився друг наймиліший,
Розправив недавно нахмурені брови:
Ми разом ходили в паухучі дібрости
Великих думок, у житті найцінніших...

ГРУДКА РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Земля наших предків — у вічності юна,
Хоча їй не злічити життя її років...
І ліра Вітчизни завжди многострунна,
І мислі її, наче небо, глибокі.

Людино, чорнозему вірна дитино!
Візьми-но цю грудку, напружуй свій слух:
Ти чуєш, як кличе нас Праукраїна?
Ти чуєш предків'я неспинений рух?

Хто саме в землі цій зернятком пшеници
Невпинно продовжує власний свій вік?
Чия це кривавиця в жилах пашниці,
Чий піт у джерелах розложистих рік?

Волошок на луці я зараз спитаю:
— Чи чуєте: Леля сміється для вас! —
Праматінка Леля з прадавнього раю,
Що першим мистцем працювала у нас.

І вже не волошки, а Леля звітує,
Як в писанку першу, у перший дзбанок
Меандри-спіралі вона — і не всує —
Наносила соком барвистих квіток.

сці повиривали нори. Здавалося, то вже кінець історії славного козацького міста.

Та Буша відродилася. В кінці XVII — на початку XVIII століття знову оселились люди на рожувих землях. Тільки плугатари часто дивувались, коли леміш вивертав на ріллю білі кістки людські та заіржавілу зброю.

К. Розумовський і Є. Чикаленко

Малорос і українець

Не так давно на сторінках нашого журналу було порушено питання про національну самовідомість тих українців, які займали високі пости в російській бюрократії. Цього ж питання торкається в своїй статті "Придворні малороси", надрукованій у квітневому числі газети "Свобода", проф. П. Феденко:

"Російські націоналісти, патріоти "єдиної недільної імперії" (білої або червоної) деколи кажуть, що українці даремно нарікають на поневолення свого народу російським урядом, бо за влади царів багато "малоросів" було на високих посадах у царському уряді. Та й тепер є в Москві, в керівництві компартії та уряду, люди українського роду. З того робиться висновок: не треба українцям нарікати на національне поневолення під двоголовим орлом або під серпом і молотом.

Адже ж "тайний совітник" Юзефович, сам малорос, написав проекту указу царського з року 1876, яким заборонено друкувати книжки українською мовою в Російській імперії. Малорос Володимир Родзянко був головою парляменту ("Державної Думи") Росії перед революцією 1917 року. В історії 18 і 19 віків знайдете тисячі імен українців, що робили кар'єру в царській адміністрації і заявляли себе "малоросами", противниками "українського сепаратизму". Тому твердження, що малоросіяни впливали чи впливають на політику білої або червоної Росії в інтересі народу, з якого вийшли, не має ґрунту, воно фальшиве, — підкреслює П. Феденко.

Читаю спомини останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, надруковані в Петербурзькому місячнику "Вестнік Європи" за січень 1908 року. До речі, в цьому журналі редакторами були українці: професор-соціолог Максим Ковалевський (умер 1916 р.) та український поет, а за Української Народної Республіки посол у Празі й професор Українського Високого Педагогічного Інституту в чеській столиці Максим Славинський.

Понятовський згадує також двох наших земляків, що дослужилися до високих рангів і маєтків при царському дворі. Ще за влади цариці Анни (1730-1740) Єлісавета полюбила співака своєї капелі Олексія Розума, прізвище якого було змінене на "Розумовський". Змовники в полках гвардії допомогли Єлісаветі здобути трон Російської імперії року 1741. Але йдучи на цей переворот, Єлісавета замкнула коханого Олексія Розумовського в своєму палаці, щоб не був покараний, коли б переворот не вдався. Понятовський пише, що Єлісавета, як цариця, наділила Розумовського орденами, дала їйому титул фельдмаршала і секретно з ним повінчалася:

"І хоч вона його пізніше часто зраджувала, однак, мала його в пошані і держала постійно коло себе".

На ці зради своєї "законної жінки" Розумовський не звертав уваги і, коли довідувався про новий "роман" Єлісавети, то спокійно казав: "Нехай вона розважиться". Це зовсім, як у тому анекдоті про мужа, що "толерантно" ставиться до любовних авантюр своєї жінки: "Буде людям, буде й собі...".

Понятовський знову також і Кирила Розума-Розумовського, молодшого Олексієвого брата. Його, коли йому було 18 років, привезено в Петербург із України і приділено йому за виховника Григорія Геплова, що був автором царських маніфестів. Кирило Розумовський вчився в країнах Західної Європи і там опанував бездоганно французьку мову, що була в той час мовою дипломатії та "вищого світу". Там він став масоном, навчився співати французьких та італійських пісень:

"Мавши прегарний голос і веселий характер, Розумовський прекрасно, співав ціле своє життя", — пише Понятовський.

Кирило Розумовський теж був у ласці цариці Єлісавети. Вона дозволила вибрати його на уряд гетьмана України, дала йому титул фельдмаршала і призначила його на пост президента Академії наук у Петербурзі. Понятовський став приятелем Кирила Розумовського і чув, що той сміявся з титулу президента Академії, бо не вважав себе за науковця.

Єлісавета хотіла дати К. Розумовському команду над російським військом у війні проти Пруссії, але він відмовився, сказавши: Невже ж цариця вирішила вигубити все своє військо...

Гетьман з ласки Єлісавети, Кирило Розумовський був щирим прихильником цариці Катерини II, що захопила російський трон з допомогою полків гвардії 1762 року. Як командир Ізмайлівського полку, Розумовський був активний у цьому перевороті. Однак, він за це не діджався по-дяки від Катерини II. 1764 р. вона звеліла йому відмовитися від гетьманського титулу. В Українську Гетьманщину було призначено російського генерал-губернатора Рум'янцева.

В своїх споминах Понятовський згадує, що був плян цариці Єлісавети офіційно оголосити її шлюб з Олексієм Розумовським, і тоді трон був би забезпечений за її нащадками. Таким чином в імперії запанувала б династія Розумовських. Цей плян не був здійснений. Понятовський пояснює це нерішучістю Єлісавети.

Однак, про право Олексія Розумовського на участь у правлінні Російської імперії знала Ка-

терина II і, захопивши владу, прислава до нього своїх офіцерів довідатись, де документ про його вінчання з Єлісаветою. Ол. Розумовський відповів, що він був "рабом" цариці Єлісавети і не має ніяких претенсій на владу, а тому спалив документ про своє одруження з Єлісаветою.

Катерина II була цим обрадувана й сказала, що не сумнівалась у властивім молоросіянам самозапереченні ("свойственное малороссиянам самоотвержение"). Як показує сучасність, "самоотвержені малороси" ще не перевелися і діють у Кремлі на високих посадах".

Наводячи ці пасажі із статті П. Феденка, я зовсім не маю на меті заперечувати висновки О. Несіної, бо, дійсно, українська національна самосвідомість не дожила б до нашого часу, якби країні люди з маєтних станів старого українського суспільства не передали її наступним поколінням.

До речі, російські комуністи весь час вихваляють тих російських царів та князів, які "збиралі землю Руську", тих царських полководців, які захопували неросійські народи для російської імперії, та дворянську інтелігенцію, яка творила російську культуру.

Ми, українці, повинні визнати заслуги кращих людей нашої минувшини. Але вдячні ми не Розумовським та Безбородькам, а таким меценатам, як Євген Чикаленко, Василь Симиренко, Борис Мартос та інші, що, бувши людьми заможними й соціально упривілейованими в Російській імперії, проте безкорисливо допомагали своєму народові в трудні часи зберігати національну культуру.

Євген Харлампійович Чикаленко був великим землевласником на Херсонщині у роках 1861-1929.

Є. Чикаленко, як це видно із його спогадів, — людина демократичних переконань, а при тому він чоловік діловий, практичний, з великим організаційним та адміністративним хистом.

І батько і дід Чикаленкові були багатими землевласниками. Євген закінчив реальне училище, вчився якийсь час у Московській Сільськогосподарській академії та в Харківському університеті, а потім усе своє життя віддав громадській діяльності.

Громадська діяльність Чикаленка почалась його участю в студентських нелегальних гуртках. Ці гуртки знайомились із закордонними українськими виданнями, поглиблювали українську свідомість своїх членів. Згодом Чикаленко належав до хрестоматійної та словарної комісій, що за дорученням Київської Старої громади збиралі матеріали для читанок та словника української мови. Він зібрав і видав друком етнографічний збірник "300 найкращих українських пісень". Чикаленко написав серію агрономічних брошур "Розмови про сільське господарство".

Ці "Розмови" — як твердить Володимир Дорошенко в передмові до "Спогадів" — зробили ім'я Євгена Чикаленка "славним на всю Україну" та "стояли щодо почитності зараз за Шевченковим Кобзарем". Пізніше нелегальні українські громади значно поширили свою діяльність. Деякі з них перетворились на політичні партії, почали видавати журнали й газети.

Коли з Чикаленкових сусідів — селян глузу-

вали чиновники, що вони, мовляв, говорять "мужицьким, хахлацьким язиком", то селяни казали: "А от наш пан, не то, що ви, а на всю губу пан, уміє говорити на всяких язиках, а з своїми дітьми і зо всіма говорити по нашему та ще по-стародавньому".

Євген Чикаленко — незвичайно видатна постать тим, що "полюбив Україну до глибини своєї кишени". Бо Євген Чикаленко відомий у нашій історії передусім як великий меценат.

Коли померла його восьмирічна дочка, Євген Харлампійович вирішив не ставити її пам'ятника на могилі, а "вшанувати її пам'ять чимсь корисним для громадянства". Спершу він установив через редакцію журналу "Київська старина" премію в тисячу карбованців за популярну історію України в одному томі. Тому, що на Україні, придбавленій Емським указом, можливостей для українського громадського життя не було, Чикаленко послав до Львова 25 тисяч карбованців на будівлю Академічного дому.

Щоб заохотити українських письменників, Чикаленко запропонував, що оплачуватиме своїми гришми гонорари авторам української beletrystики, яка друкувалася в журналі "Київська старина". Серед письменників, що їх Чикаленкові фонди стимулювали до літературної праці, були Гринченко, Коцюбинський, Винниченко...

Після проголошення маніфесту про конституцію в Росії 1905 року, Чикаленко був одним з ініціаторів та фундаторів першого українського щоденника "Громадська думка", а коли після однорічного її існування газету цю заборонили, то Чикаленко всю свою енергію, організаційні здібності і власні фонди повернув на видавання газети "Рада", що проіснувала десять років і відігравала видатну роль в українському національному відродженні.

Як виглядало б відродження українства, якби в нас не було меценатів типу Євгена Чикаленка?! Або Василя Симиренка, цукрового промисловця, що фінансував заходи Старої громади. Це про Симиренка висловився Євген Харлампійович, що він "захопився українською справою не тільки до глибини своєї щирої душі, але й до глибини своєї кишени".

Лікар Максим Парпурі записав своє прізвище в історії нашої культури тим, що за власні гроши видав "Енеїду" Котляревського. Перше видання Шевченкового "Кобзаря" завдячуємо щедрості Бориса Мартоса. Перед Першою світовою війною Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, а зокрема його впливовий журнал "Літературно-Науковий вістник", могли виконати свою велику місію тільки завдяки фінансовій підтримці свідомих і жертвених інтелігентів із Східної України: цукрового промисловця Василя Симиренка, поміщиці Єлісавети Милорадович-Скоропадської, професора Павла Пелехіна та Євгена Чикаленка.

Саме цим, і названим вище, і багатьом не названим, людям ми зобов'язані тим, що в найтяжчі часи нашої історії не погасла українська культурна традиція. А імперські бюрократи Розумовські, Безбородьки та Родзянки нічого не зробили для українського народу...

M. ГАРМАТЕНКО

Універсальний талант

Одного літнього ранку — ледве минула дев'ята година — до видавництва художньої літератури зайшов невисокий, ограйдний чоловік, кругловидий, простенько вдягнутий, але в українській вишитій сорочці. Редактор художнього сектору Максим Лебідь, побачивши його, привітно озвався:

— А, Гнате Мартиновичу, заходьте!

Коли Гнат Мартинович вийшов з його кабінету, редактор сказав присутнім: "Це приходив Гнат Мартинович Хоткевич. Надзвичайна людина! Пише велику історичну повість про Тараса Шевченка. Приніс першу частину, а другу вже закінчус. А їх буде чотири. Кожна по 30 авторських аркушів, по 500 сторінок. Це буде найбільший і найцікавіший твір про нашого пророка..."

Про Гната Хоткевича мені вже доводилось багато чути та читати його прецікаву повість "Камінна душа". А тепер пощастило побачити й самого автора цієї надзвичайної "пісні гуцульських Карпат".

Відзначаючи 100 років з дня народження цієї винятково обдарованої людини, не можна не згадати, бодай поверхово, тяжкого його життєвого шляху та великого й різноманітного доробку: він був і неперевершений бандуррист-новатор, і автор підручників гри на бандурі, і диктор, і організатор театральних гуртків, театрів та капелі бандуристів, і викладач української мови, і автор по-вістей, оповідань, новель, драм, публіцистичних статей, перекладач творів Шекспіра, Мольєра, Гюго, Шіллера, і редактор журналу. Був він і організатором та головою страйкового комітету та учасником барикадних боїв проти царської жандармерії. Його характеризували надзвичайна працьовитість, широка обізнаність з багатьма сферами життя й науки, глибокий патріотизм.

Гната Хоткевича можна бу деякому відношенні порівняти хіба з таким же працьовитим проф. Дмитром Яворницьким, видатним дослідником історії Козаччини, автором багатьох історичних праць, повістей, роману й оповідань, збирача фолклору.

Народився Гнат Хоткевич у Харкові 31-го грудня 1877-го року, в бідній родині. Мати працювала пралею, а батько — кухарем. Після закінчення реального училища він вступив до Харківського технологічного інституту, який закінчив у 1900 році. Бувши студентом, читав Шевченка, Квітку-Основ'яненка, Франка, Кропивницького, Тобілевича. Разом з іншими студентами ставив п'еси "Назар Стодоля" Шевченка, "Дай серцю волю, заведе в неволю" Кропивницького, "Бурлаку" Тобілевича та інші в селах поблизу Харкова.

Під час навчання в інституті був на деякий час виключений за участь у демонстраціях проти

царського уряду. Іще тоді навчився грати на бандурі, вступив до хору Миколи Лисенка.

У 1899-му році, маючи 22 роки віку, організував, уперше в історії кобзарства, виступ кобзарів і лірників на 12-му археологічному з'їзді в Харкові. Там же виступив з промовою, критикуючи уряд за перешкоди розвиткові кобзарства та української пісні. Поліція робила труси в його приміщенні, переслідувала, арештовувала, навіть висилала за межі України. Але він, вертаючись на Україну, знову брався за свою улюблена працю. В Харкові організував перший робітничий театр, де брало участь 150 робітників. Виступав з бандурою в різних селах і містах. У 1905-му році організував у Харкові на залізниці страйк, очолював страйковий комітет і брав участь у барикадних боях.

Він організовує театральний гурток, який петрівською на театр, нараховуючи 60 учасників. Цей театр мандрував по селах і містах, виступав успішно у самому Львові.

Гнат Хоткевич був знайомий з багатьма письменниками, композиторами, мистцями, театралами, — такими як І. Франко, В. Стефаник, Н. Кобринська, С. Людкевич, І. Труш, О. Кобилянська, І. Свенціцький, Д. Січинський, Й. Стадник та багато інших.

Видатний композитор С. Людкевич писав, що Хоткевич ... "підніс гру на бандурі до своєрідного артизму, зробив спосібною до більшого числа модуляцій та добув з неї чимало зовсім нових, незвісних ефектів і нюансів, про які ніхто б і не подумав" ..

У 1909-му році Хоткевич друкує у Львові "Альбом історичних портретів" та вперше в історії кобзарства — "Підручник гри на бандурі". Тоді ж пише чудову повість з гуцульського життя "Камінна душа", яка вийшла окремим виданням у Чернівцях 1911-го року. Цей реалістичний твір з рисами романтизму значно поповнив ті твори про життя Гуцульщини, що їх написали О. Кобилянська, Марко Черемшина, Юрій Федькович, С. Воробкевич, М. Коцюбинський, Мартович та інші.

У "Камінній душі", "Гірських акварелях" та в "Гуцульських образках" Хоткевич створив художній літопис життя й побуту гуцулів кінця 19 і початку 20-го стол., змалював гордих і волелюбних людей, що борються проти можновладців та окупантів. Мабуть, ще там Хоткевич написав повісті "Поімалек і Туманюк" та велику історичну повість "Довбуш" про провідника опришків. Але ця повість, що має 425 сторінок, вийшла в світ аж у 1965-му році, після смерті автора.

Через 6 років, у 1912-му році, Хоткевич вертається додому, але його відразу заарештовують за

Яр. СЛАВУТИЧ

ДЕЛОС

I

Стою на Кинтосі — як на Парнасі!
Переді мною в соняшнім пилу
Розлігся Делос, відданий окрасі,
Бутної смерти перемігши млу.

Лежать уламки статуй у порталах,
Лежать левиці, збивши язики.
Лише стоїть, як Діонісів спалах,
На п'єдесталі зародень стрункий.

Тривання символе неподоланий,
Ти з роду в рід пройшов без перепон.
Недарма ж тут, вінками з лавра вбраний,
Родився бог обнови Аполлон.

II

Старші купці з далекого Дамаску
Тебе вітали, незібагненну казку,
Бо що Бейрут чи Ейблос, чи Багдад
Супроти красних островів Кіклад,
Що завжди в пориві хмільної мрії,
Неначе лотоси Олександрії,
Стоять в окрасі точених колон?
Свою вершить верховну перемогу.
Дзвени, красо! Вклоняйся первобогу,
Який поніс у варварські світи
Калагатію, серце ліпоти.

III

Ви берегли дитинство Аполлона,
Левиці добрі, пащами на схід.
Щоб ця егейська далечінь солона
Сюди не слала лиходійний збрід.

Ви не гарчали, кам'яні левиці,
Коли гурток гіперборейських дів

Утятій кучер юної косиці
Йому складав, як він того хотів.

Хвала сторожі! Вибраного бога,
Левиці вірні, добре бережіть.
Нехай відвічна пильна осторога
Йому ясну склонити небозвідь;

I щоб хосенно й весело велося,
Краса росла — на буйному меду!
Утявши пасмо сивого волосся,
Я Аполлонові до ніг кладу.

З егейським сонцем на чолі,
Снагою сповнений крутою,
Іду по соняшній землі,
Пливу блакитною водою.

Немає стриму берегам,
Нема обмежя небозводам.
Лиш кожна пристань, наче храм,
Дзвенить племенам і народам,

Що всім богам несуть дари,
Луні співаючи еклоги.
Іди, мандрівче, й набери
В сакви сяйної перемоги!

V

Місяць над морем, Егейським морем;
Гори в нічному диму.
Що я, пойнятій стримом суворим,
Звідси в дорогу візьму?

Пригоріт сяйва? Хвилясті блиски?
Каменю спокій? Подих палкий?
Чи вогнеграї, чи обеліски
Слова дзвінного, що скорить віки?

Місяць над морем, Егейським морем,
Сфінкс потаємний, мовчить.
І понад остров походом скорим
Вічна проходить мить.

Делос — Миконос — Атени, серпень 1977 р.

участь у страйках. Лише наприкінці року йому щастить вийти на волю, і він знову береться за свою бандуру, мандрує по Україні, виступає і в Києві.

На той час він уже був особисто знайомий з багатьма письменниками та артистами Наддніпрянщини, — такими, як Леся Українка, Коцюбинський, Старицький, Заньковецька, Васильківський та інш.

Ще будучи в Галичині Хоткевич листувався з відомим тоді культурним діячем Федором Краснюком, який запрошуав його до себе з концертом. Тепер, у 1913-му році, ця нагода трапилася.

Авторові цих рядків пощастило відвідати Смілу й самого Ф. Краснюка, побути в його хаті. Цей любитель театру й літератури розповів про приїзд Хоткевича до Смілі. З трудом пощастило дістати дозвіл від жандармерії на два концерти, але відбувся лише один.

Перед самим підняттям завіси, як розповідав Краснюк, Хоткевич хотів зійти на сцену просто з залі. Він поставив стілець, але стілець проломився. Падаючи, кобзар скопився за бляху рампи й перерізав палець правої руки до кістки. Публіки було повнісінько, і концерт таки відбувся. Краснюк пригадував, що Хоткевич так зіграв і проспівав "Бурю на Чорному морі", що навіть місцеві "товстошкuri тузи", ненависники всього українського, були захоплені. Оваціям не було кінця.

Ф. Краснюк розповідав про багатьох письменників та діячів, з якими листувався; весь архів його та подаровані йому книжки забрали енкаuestisti, які не раз заарештовували його й місяцями тримали у в'язниці. Зберігся лише лист Грінченка, який Краснюк показав та дозволив мені зробити копію; вона й досі в мене зберігається.

Вернувшись до Харкова, Хоткевич редактує "Вісник культури і життя", відновлює роботу робітничого театру, привозить гуцульський театр, спроваджує з Галичини майстрів-різьбарів і відкриває в Харкові майстерню гуцульських виробів.

Працьовитість Хоткевича була надзвичайна: щороку він пише нові твори, пише музику для бандури та хорів, пише наукові праці, перевидає в новій редакції "Камінну душу" (1920), драму "Лихоліття", яка у Львові на конкурсі на кращий драматичний твір дісталася першу нагороду й була видана там ще в 1906-му році. Друкує "Гуцульські образки" (1923), драми "Вони", та "О полку Ігоревім" (1926), наукову працю "Народний і середньовічний театр в Галичині" (1924), драму "На залишниці", повість "Авірон", працю про філософа Григорія Сковороду, спогади про своє перебування в Західній Україні та організовує капелю бандуристів у Полтаві.

Підсумком його творчості була поява 8-томного видання вибраних творів (1928-1932), що вийшло у видавництві "Рух". До цих вибраних творів увійшла тільки мала частина доробку. Одним з не друкованих досі творів увійшла сюди й велика повість "Богдан Хмельницький".

1933-й рік приніс для багатьох письменників, як і для всього українського народу, страшне лихо: голод, арешти, розстріли, заслання. До видавництва приходили розпачливі листи з благанням допомоги й оборони. Хоткевич жив тоді під Харковом у виселку Високому. Взимку того року прийшов і від нього такий лист: ...Як мені далі жити? Мене позбавили праці і хлібних карток... Ми голодуємо. Я спроможний купити лише один кухоль квасолі на день, з якої варимо на всіх юшку... На двох дітей масно тільки одну пару чобіт, а їм же треба ходити до школи... А надворі сувора зима. В хаті нічим топити. Лягуючи спати, вкриваємося всією нашою одяжою. Вода в хаті замерзає..."

Навіть Максим Рильський прислав телеграму: "Голодую, вишліть гроши". Всі ці листи відразу передруковували й відсилали до ЦК партії. А пізніше авторів листів заарештовано й вислано за загибелю. Тільки Рильському пощастило після піврічного перебування у в'язниці вирватися лише тому, що він написав "Пісню про Сталіна". Тоді ж заарештовано близько 240 письменників та літературознавців. Серед них були і Лебідь, і Березинський, якого забрали хворого, прямо з ліжка.

У 1937-му році заарештували й Хоткевича. Він загинув на засланні, десь нібито біля Архангельська в 1938-му році, хоч він не організовував страйків за совєтських часів і не боровся на барикадах. На щастя, енкаведисти не забрали його архіву, в якому ще досі зберігаються дві частини великої повісті про Тараса Шевченка та безліч інших рукописів. Люди розповідали, що збереглась ціла скриня рукописів, переважно ще не друкованих.

Своїми творами та діяльністю, Хоткевич здобув собі велику пошану. Як оцінювали його творчість, бачимо з листа проф. Олександра Білецького, який навіть у тих небезпечних обставинах, писав Хоткевичеві в 1937-му році: "Ваша творчість була б помітною в будь-якій літературі і.

ВІДВЕРТЕ СЛОВО П. ВОЛИНЯКА

(Закінчення з 2-ої стор.)

Злостиво-мстиво-жовчно-саркастичний,
І що свиняча ферма десь чека
Редактора П. К. Волиняка.

Але тепер, з перспективи років, я можу бачити, якою корисною для культурного життя української еміграції була Волинякова журналістична діяльність. Зупинюся на питанні так званих "контактів" чи "культурних зв'язків", що їх за хрущовською "відлиги" почали бути організовувати зі своєї ініціативи союзівські урядові чинники, виріджуючи в закордонні подорожі діячів української культури — то групами, у формі добре пильнованих хореографічних і співочих ансамблів, а то й поодинці (як це було із тричі ідеологічно профільтрованим Віталієм Коротичем). Письменниця Галина Журба виступила тоді проти контактів, випустивши брошуру "Хахландія і сморгонські ведмеди". Волиняк на сторінках "Нових днів" рішуче виступив "за". І сам перший кинувся шукати знайомства серед артистів, що приїздили до Торонто. Але, замість переляканіх артистів, до редактора українського еміграційного журналу підходили переважно їхні наглядачі:

— Чому не вертаєтесь додому? — питали вони. Там тепер усе змінилося — ви не пізнаєте України!

— Коли ж самі артисти бояться розмовляти з нами, то, значить, в СССР нічого не змінилось.

Справі культурних зв'язків між підсівецькими й закордонними українцями П. Волиняк присвятів низку статей у своєму журналі: "Зустріч з людьми з того світу", "Вони з України, але й ми не з Японії", "Про велику політику й малий розум". У цій останній статті Волиняк розглядає чотири групи української еміграції:

"Я поділив би еміграцію, залежно від ставлення до поневоленої нації нашої, на чотири групи.

Перша. Комуністи, які все життя чули й читали, що в СССР — рай земний, що там —

незалежно від моїх українських симпатій, я не міг би не оцінити поетичної сили "Богдана Хмельницького", широти і глибини зображення в повісті про Шевченка, проблемності й гостроти ситуацій в драмах, які я читав колись в рукописах і які я до цих пір пам'ятаю".

Хотілося б, щоб творчість Г. Хоткевича була відзначена не тільки газетними статтями, а й виданням збірника спогадів, розкиданих по різних періодичних виданнях. Є цікаві спогади учня Хоткевича — кобзаря Григорія Бажула, що живе в Австралії, деякі спогади ще в рукописах. А наступного року минає 40 років з дня смерті Г. Хоткевича.

культура, багатство, воля людини й народіз... При першому, бодай поверховому, ознайомленні з Україною вони майже всі розчарувалися...

Друга. Націоналісти і люди, які виховані в їх середовищі і на їх пресі, які з малих літ чули, що в Україні примітиви й дикуни, що в СРСР не можуть зробити танка, а мають танки з дикту. Ці люди, поїхавши в Україну, протилежно до комуністів, "зачаровуються і стають симпатиками "фактичного стану" в Україні..."

Третя. Група людей з мертвонародженими чи передчасно засохлими мозками, яка позбавлена найменшої змоги мислити. Це група не дуже численна, але дуже нахрапна...

Четверта. Група людей мислячих, переважно творча інтелігенція. Сила цієї групи не так в її чисельності чи активності, а тим більше не в матеріальних засобах, а в підтримці маси емігрантів, яка в своїй основі здорова, морально наснажена.

Певне, до четвертої групи Волиняк заразовував себе і своїх однодумців — усіх тих, хто не уникав зустрічі із земляками — поетами, співаками, танцюристами (тільки тому, що вони, мовляв, "советські").

Сьогодні ми можемо спокійно вирішити, хто мав рацію, а хто помилявся: Галина Журба чи Петро Волиняк?

Ті самі советські урядові чинники, які спішили налагоджувати з нами контакти, — самі відмовилися від дальших спроб у цьому напрямку. Розколоти, захитати, заманити на батьківщину бодай частину нашої еміграції їм не пощастило. Натомість для інтелігенції на Україні став більш реальним і конкретним факт існування українських культурних сил за кордоном, а в колах інакодумців виникла ідея — писати не лише для внутрішнього вжитку, а й для споживача української літератури в діаспорі. Маю на увазі передачу па Захід самвидавських матеріалів.

Публіцистична Волинякова творчість, його статті, фейлетони та репортажі, займають приблизно дві третини книжки "Поговоримо відверто". Одна третина припадає на його художню творчість (якою він пожертвував заради журналістики...).

У післявоєнні роки в Зальцбурзі П. Волиняк мав невеличке видавництво, де, в числі інших книжок, вийшли і його власні: "Під Кизгуртом", "Земля кличе", "Кубань — земля українська, ко-зача..."

Як більшість українських письменників, що формувалися і здобували освіту у двадцяті й на початку тридцятих років, Волиняк був реалістом із сильною домішкою імпресіонізму. До речі, сковородинська тема єднає Волиняка із відомим прозаїком тієї доби, засудженим на процесі так званої СВУ і досі не реабілітованим Михайлом Івченком. Івченкові належить повість "Напоєні дні", де героєм є Григорій Сковорода, Волиняк змальовує останні години Сковороди в оповіданні "На хуторі". В обох авторів та сама імпресіоністична манера.

Дозволю собі навести фрагменти Волинякового оповідання:

"Про первопричину світу думав сьогодні Григорій. Гостріше, ніж будь-коли, відчув велич і

ДО ШАНУВАЛЬНИКІВ НЕЗАБУТНЬОГО ПЕТРА КУЗЬМОВИЧА

В наслідок 3-річної наплесгливої праці невеликої групи друзів Петра Кузьмовича, видавництво "Нові дні" минулого осені випустило в світ збірник публіцистичних статей, фейлетонів, репортажів і оповідань П. К. Волиняка "Поговоримо відверто".

Ті, що придбали цю книгу на 680 сторінок, знають, яке це вартісне видання.

Ця книга змушує читача замислюватись над батьківською актуальними проблемами нашого політичного і громадського життя. Вона часто веселить читачів незрівняним волиняківським гумором, горстрою сатирою, а іноді й будить наші гніви на недостойних людців та негативні явища в нашему житті.

Ця книга мислів, спостережень, висновків і порад нашого видатного патріота і ідеаліста ввійде в золотий фонд української публіцистичної літератури. Незабаром вона стане бібліографічною рідкістю, і тоді купити її буде неможливо.

"Поговоримо відверто" мусить бути настільною книгою в кожній культурній українській родині, в кожній приватній бібліотеці.

Більше 20 років прихильники "Нових днів" підтримували свого редактора матеріально і морально. Ви вшануєте його пам'ять і зробите прислугу самим собі, придбавши цю чудову книгу. Вона не дорога — всього 10 доларів 75 центів з пересилкою.

Придбати її можна у її можна у місцевих представників Комітету. Ось їх імна:

В Австралії — Сергій Криволап; у Сан-Франциско — Микола Громницький; у Чікаго — Данило Завертайло і Петро Домченко; в Міннеаполісі — Фелір Гайовій; у Клівленді-Парма — Сергій Якимцов; у Монреалі — Марта Стрілецька і Анатолій Білоцерківський; у Лондоні — Тимофій Коба; в Оттаві — Ольга Ільченко; в Тандер Бей — Петро Свириденко; в Нью-Йорку — Степан Кулик. Можна купити також безпосередньо в секретаря Комітету п. І. Олексюка:

I. OLEKSIUK

20 Larkin Avenue

Toronto, Ont., Canada M6S 1L8

Президія Комітету

силу свого давнього вислову, який ясно і впевнено твердив:

— Весь мир складається з двох натур: одна видима, друга невидима — Бог. Ця невидима чата у всю плоть пронизує і содержить. Во плоть ніщо є — Дух животворить!

Велика істина буття: Дух животворить! І відчуває Григорій силу і велич Духа в своєму серці. Відчув, що сьогодні Дух переміг плоть його — неміч фізична прийшла.

Почув сьогодні Григорій голос Творця всемогутнього. Чує, як кличе його у вічні простори. Прийшов до висновку, що пора назавжди з'єднатись з непоборною силою Божою".

Сковорода вертається на хутір, звідки перед тим пішов у степ:

"Тихо було в степу. Лише коники сюрчали та бреніли ниви колосом досягаючим. Місяць, що піднявся над обрієм, сріблив довгу тінь Григорієву на травах росяних.

Підійшов до дровітні, взяв заступ, що стояв під стіною, і пішов у сад. До лип своїх улюблених пішов.

— Боже великий! Усе ти знаєш і можеш усе. Коли пора мені йти до Тебе, то зроби так, щоб тіло мое з оцім цвітом, медом напоєним, сонце єднало".

У Волиняковому оповіданні "На хуторі" знаходимо, таку типову для українського імпресіонізму настроєвість, яка досягається інверсійною будовою речень: епітет у автора стоїть після того слова, до якого він стосується: "Творець всемогутній", "трави росяни", "липи вікові" (або "улюблені").

Як іще одну ознаку імпресіоністичного стилю можна виділити коротку будову речень у Волиняковій прозі. Два оповідання "Лист з Волині" та "Мати" присвячені так званому "періодові реконструкції" українського села на початку тридцятих років; тема першого: масові арешти селян; другого — жахіття голоду (свого часу авторові довелось перебувати в одній камері з людоїдами...).

Випадків людоїдства на тлі масової смертності селян було тоді не так багато (у селі, звідки я родом, розповідали лише про один випадок, а з голоду вимерло яких тридцять відсотків...), — але це найбільше вражало уяву... Тож в оповіданні "Мати" П. Волиняка читаємо:

"Прийшла і впала на лаву. Ніхто не оживався. Пахло трупами в хаті.

— Поснули чи померли? (....)

Карпо озвався перший:

— Чи є щось?

— Нема. (...)

І знову тихо. Раптом думка, як близькавка у чорних хмарах, у голові Ганниній. До Карпа озвалася.

— Карпе, умреш уже... I діти помрутъ...

— Ну? — не розуміючи ще, Карпо.

— Може б я тобою дітей до жнів додомувало?

Все одно помреш. I тоді всі помремо.

Говорила і не жахалася навіть, бо про дітей думала, а він однак помре.

— I трупа хоч кусок ніде не дістанеш? — питав у неї, ніби хотів ще якусь надію мати. (...)

Мовчали. Знову німа могила в хаті. I знову трупами пахло. (...)

Карпо безсило:

— То... зарубай. Може справді дітей... врятуєш, а я таки не виживу".

Можливо, пам'ять про тридцять третій рік уже повові стирається на Україні: одні померли, інші загинули на фронти або в ув'язненні, ще інші — воліють не згадувати. Але я не можу забути, що, наприклад, у нашому селі юдна жінка віком понад п'ятдесят не пережила того року. I до школи нас пішло в середині 20-их років сорок вісім, не то сорок дев'ять дівчат і хлопців-однолітків, а коли настав час посыпати вчитися дітей тридцять

третього року народження, то на все село знайшлася одна дівчинка...

Поруч із оповіданнями, до розділу "Художні твори" в книжку Волиняка увійшло також кілька нарисів автобіографічного характеру: про українізацію та колективізацію на Кубані, де тоді вчителював Петро Чечет (справжнє прізвище письменника), про його арешт у рідному селі, куди він заїхав, рятуючися від арештів на Кубані і в Києві.

Незакінчене оповідання (чи може повість), що увійшло до книжки під назвою "Арешт", розкриває підступність засобів, якими діяли на Україні представники каральних органів. До хати батьків героя цього твору Павла (в ньому легко пізнати самого автора) заходить незнайомий чоловік і відrekомендувався як "уповноважений по паспортизації". Він запрошує Павла до району "для проведення, як він каже, політично-масової роботи". Павло спочатку відпирається, потім дає згоду. Вони йдуть пішки. Дорогою їх наздоганяє підвода:

— Куди йдете, хлопці?

— На Думські хутори, — відповідаємо.

— То сідайте, підвезу!

— Сядемо, — каже мій супутник. — Швидше доїдемо, а то така погода.

— Сядемо. — згоджується і я.

А завезли того Павла, замість Думських хуторів, аж у таємну в'язницю в Липках у Києві...

"Поговоримо відверто" — цінний вклад у нашу публіцистику.

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Відновив свою діяльність Інститут української мови в США, основоположником якого був пок. проф. П. Ковалів.

Інститут української мови ставить перед собою такі завдання:

1. Оберігати нормативні основи української мови на чужині від різних шкідливих впливів (російських, польських, англійських),

2. Розгорнати й провадити науково-дослідну працю в різних ділянках українського мовознавства,

3. Видавати друком наукові праці з різних ділянок українського мовознавства,

4. Репрезентувати українське мовознавство перед чужинцями.

При ІУМ будуть створені комісії: Український правописний центр; Комісія правописного словника; Комісія нормативної граматики української мови; Комісія історії української мови; Комісія української графіки; Комісія загальнотехнічного словника; Комісія синонімічного словника та Комісія перевидання наукових раритетів.

Черговим виданням ІУМ буде поширений "Правописний словник" в 3-ох томах

Члени ІУМ дають безплатні фахові поради в мовних проблемах.

Ukrainian Language Institute

**P. O. Box 54101, Linden Hill Station,
New York 11354, USA**

Як це робиться в Києві

КОМУНІСТИ РУЙНУЮТЬ ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТНИКИ

До свого виїзду на Захід Євген Туровський протягом кількох років працював начальником проектного відділу Української філії Товариства охорони пам'ятників історії і культури ССР. Добре знаючи, за його висловом, усю "кухню" цієї роботи, він розповідає в своїй статті "Як це робиться в Києві", надрукованій у газеті "НР-Слово", про те, як совєтчики руйнують архітектурні пам'ятники нашої столиці.

**

Мені довелось побувати в багатьох містах ССР. Я бачив красень Відень і "вічний" Рим, затишний Нью-Гейвен, грандіозний Нью-Йорк і зелену Філадельфію. Але серце мое залишилося в Києві.

Я закоханий у це чудове місто, що його ось уже півсторіччя терзають брудні й безжалісні руки, які намагаються перетворити його на безликий советський "житловий масив".

За майже двотисячорічне історичне життя Києва там було створено безліч архітектурних шедеврів різних епох і різних стилів. Що з ними сталося, що з ними стається нині і яка їх дальша доля — ось тема моого нарису.

В умовах ССР проблема класифікації історичних і архітектурних пам'ятників далеко складніша, ніж це може здатися на перший погляд. Справа в тому, що там "співіснують" півторатисячна історія Росії і шістдесятирічна історія ССР. І оскільки ідеологічні бази цих двох історій відмінні одна від однієї, їх співіснування не можна вважати мирним.

Як правило, спорудження якого-небудь житлового чи урядового будинку, закладення нового скверу, взагалі будь-яке будівництво в осередді міста пов'язане із знесенням уже наявних будівель, які можуть мати культурно-історичну цінність.

Звичайно, який-небудь "морально розтлінній" історик із загниваючого Заходу довго вагався б перед тим як узяти на себе відповідальність за руйнування історичного або архітектурного пам'ятника. Але це на Заході.

В ССР, де цими справами відає Відділ культури ЦК, такого роду вагань не буває. Тому який-небудь третій заступник вісімнадцятого інструктора райкому партії, який вважає мавзолей Леніна одним із семи чудес світу, ухвалює вирішення, не витрачаючи багато часу на роздуми. І дивовижно гарна дерев'яна церква, яка півтораста років оздоблювала місто (на розі вулиць Червоноармійської і Ждановської), руйнується танками, бульдозерами та самозвалами за одну ніч. А вранці здивовані кияни знаходять на цьому місці маленький скверик з павільйоном для

продажу морозива. Мало того, це перетворення нагадує чудеса арабських казок: у сквері всі діріжки асфальтовані, буйно росте трава, шелестять молоді дерева й стоять лавки для відпочинку трудящих...

Але ніколи в заступника згаданого вище інструктора не підійметься рука дати директиву про знесення якої-небудь двоповерхової кособокової потвори, якщо на стіні її "красується" меморіальна дошка з написом: "У цьому будинку 6 жовтня 1922 року Н. Н. Крупська, вірний соратник і другина В. І. Леніна, засновувала Лікнеп при Наркомосі УРСР", або щось інше в цьому роді. "Безпомильне" партійне чуття осіб, відповідальних за збереженість історичних пам'ятників, привело до того, що Київ почав швидко втрачати свою неповторну своєрідність.

Споторнити до невпізнання лице одного з найстаровинніших і найпрекрасніших міст Європи — така "плястична операція" під силудалеко не кожному, але советські партійно-урядові хірурги впоралися з нею "бліскуче". Для цього використано багато хитромудрих способів. Я перечислю тут деякі з них, щоб дати уявлення про те, як це робилося в Києві.

**

Найкраці будівлі міста, на Хрестатику, були висаджені в повітря мінами уповільненої дії, за кладеними Червоною армією у вересні 1941 року, коли Київ був залишений за кілька днів до приходу німецьких військ.

У 1950 році на місці розчищених руїн був споруджений комплекс будівель, що нагадують не то опереткові декорації, не то кондиторські вироби. Згодом їх назвали "надмірностями в архітектурі періоду культу особи", але вже було неможливо щось у них змінити.

Серед нового, 15-20-поверхового забудовання спеціально залишали скособочені маленькі "історичні" будинчата з мармуровими меморіальними дошками. Це надавало вулиці вигляд щелепи з видертими зубами, але зате всі знали, де обідав брат Леніна в 1910 році, де його сестра "возжигала" з "Искри" полум'я в 1915 році, де його племінники переховувались у 1916 році, де хтось розстріляв якихось його родичів і де якісь інші його родичі розстріляли когось у 1918 році. — словом, цілу низку щонайважливіших відомостей, без яких історія нашої країни не була б її історією.

Серед найбільш традиційних і гармонійних архітектурних ансамблів — таких, як Липки або Театральна площа — спеціально споруджували одну потворну 20-25-поверхову будівлю (кияни називають їх "дуля"). Якщо архітектура — це

застигла музика, то такі "дулі" являють собою фальшиві ноти, що псують усю мелодію.

Ці дисонуючі, безсилі висотні потвори ще й додатково спотворювались. Так сталося, наприклад, у 1960 році з готелем "Москва" на площі Калініна. За замислом архітектора, цей багатоступінчастий велет мав завершуватись невеликим портиком із колонадою. Тодішній вождь Кальченко, проїжджаючи якось повз, поглянув на не-закінчену будівлю своїм партійним орлиним оком і авторитетно сказав: "Не треба". І готель пріплюснули зверху потворним пласким перекриттям, а заразом пристукнули й архітектора, який намагався врятувати свій твір.

Повторюю: цих способів так багато, що докладний опис їх дав би матеріал для солідної наукової монографії про знищення міст за мирного часу.

У Відділі культури ЦК і в міністерстві культури надзвичайно болісно сприймають той факт, що все найпрекрасніше в архітектурі створено до революції. З цим можна б іще примиритись, посилаючись на "талановитий і працьовитий народ", який, мовляв, таким способом виражав свій протест проти гніту феодалів і царських сатрапів. Але як пояснити, чому найближчі архітектурні шедеври — це або церкви, або пов'язані з ними будинки? І вже зовсім можна сказатися від того, що будь-яка вигадлива й грандізна споруда, побудована в дусі соціалістичного реалізму, здається ще потворнішою на тлі благородної і мистецької довершеності будь-якої церкви, до якої б релігії вона не належала.

Звичайно, який-небудь пришелепуватий архітектор-ідеаліст почав би з того, що спробував би створити власний шедевр, який не поступався б перед уже існуючим. Але "найбільший зодчий сучасності" (він же — кращий друг советських архітекторів) зробив інакше й простіше, за принципом: якщо факти проти мене, тим гірше для фактів. У 1940 році був спущений наказ: висадити в повітря "розсадники опіуму".

Мені довелося працювати разом з доктором історичних наук І. А. Ігнаткіним — одним з тих, хто за тих лихих часів був членом "комісії" для знищення найдревніших пам'ятників церковної архітектури в Києві, та вислухати його сповідь.

Якщо відкинути ліричні віdstупи про "спроби врятувати", "спроби протестувати" та про те, як "роздрівалося його українське серце", то історія виходить дуже вражаюча. Сапери прибували на місце десь опівночі. О першій годині солдати будівельних батальйонів уже вантажили колишній шедевр архітектури на ваговози, а другого ранку "Киевская правда" урочисто сповіщала, що "ще одна пляма змита з советського Києва".

Як не парадоксально це звучить, але більшу частину історичних пам'ятників Києва врятували найбільш руйніча в історії людства війна. "Великий зодчий" був змушений спрямувати свої геніяльні здібності на важливіші завдання, а про церкви тим часом забули. Під час війни загдували лише ті церкви, що постраждали від німецьких бомбувань. При цьому вони йменувалися не інакше, як "шедеври світової культури, що стали жертвами фашистських барварів".

Цікава дальша доля історичних пам'ятників. Ті будинки, де багаточисленні Ульянови вершили свої подивугідні подвиги, зустрічалися або ходили з усякою потребою, були любовно відновлені, зареєстровані та обвішані меморіальними дошками.

Руїни церков були акуратно прибрані, і на їх місці (а також на місці церков, висаджених 1940 року) в землю були вstromлені тички з таблицями, на яких докладно описано, що тут було раніше, та з прокляттям на адресу німецько-фашистських окупантів.

А те нечисленне, що вціліло, за дуже рідкими винятками, було пристосоване в цілком несподіваний спосіб до якнайнесподіваніших потреб. В Андріївській церкві неповторної краси розмістився третньорядний проектний інститут. На території всесвітньо відомої Софії розташувалось Управління в справах будівництва й архітектури. В трапезній палаті Михайлівського монастиря приміщено дитячу спортивну школу. У гарній маленькій, у мавританському стилі, синагозі на Великій Підвальній вул. функціонував кінотеатр. А у величезному католицькому костьолі на Червоноармійській вул. стоять злагоди для глушіння передач західних радіостанцій. Цей перелік можна продовжувати й далі.

Особливо хочу розповісти про долю перлин старовинного Києва — Києво-Печерської Лаври, або, як вона тепер називається офіційно, КПІКЗ, тобто Києво-Печерський історико-культурний заповідник.

Хто хоч раз побував у Києві, ніколи не забуде виду, який відкривається на місто з лівого берега Дніпра: зелений килим дніпрових круч і начебто виростаючі з нього сніжнобілі церкви та багаточисленні золоті бані Лаври, що виблискують на блакитному тлі неба. Враження від цього таке потужне, що назіть невіруюча людина відчуває невимовне почуття благоговіння перед цією чудесною красою.

Трудно було знайти геростратів, які погодилися б своїми руками оганьбити цю красу. А проте віні знайшлися — в особі президента Академії архітектури України Заболотного й головного архітектора Києва Гопкала. Їх стараннями золотоглавій Лаврі був даний "сучасний" фон у вигляді двох офіційних будівель: Верховної Ради й Ради міністрів УССР.

Якщо перша будівля нагадує павільйон над плавальним басейном, то друга з її похмурістю й "монументальністю" найбільше пасувала б гестапо. В усякому разі першочергове завдання було осягнуте: зовнішній вигляд Лаври втратив половину своєї чарівності. Тепер лишилося вирішити її "внутрішню проблему". Професійний математик назвав би хід цього вирішення "методом спроб і помилок".

Насамперед напрошується найпростіше й найрадикальніше вирішення: висадити Лавру й кінець ділу. Але ця традиційна метода ускладнювалася дзома міркуваннями. Щойно закінчилася війна, треба було відбудовувати геть знищенну економіку країни. Висадити в повітря Лавру в такій ситуації — значило б викликати обурення не

тільки мільйонів віруючих, але й усіх тих, для кого історія країни не була пустим звуком.

Була й інша, не менш важлива причина. В центрі Лаври уже лежав у руїнах висаджений німцями знаменитий Успенський собор з устромленою в руїни табличкою, в якій засуджувалось фашистське варварство. Додати до цих руїн ще й руїни власного виробу було рисковано: це могло б викликати в громадян шкідливі асоціації. Тому було ухвалено: Лавру не висаджувати, а Успенський собор не віdbudovuvat.

Був знайдений інший, "гуманніший" спосіб. З церковних бань здерли золоте покриття, а з пепер чвикинули мощі святих. (Німцям, які окупували Київ, така думка в голову не спала).

Коли на кремлівський трон уроочисто коронувався Микита Сергійович, який вважав себе, крім усього іншого, близьким економістом і знавцем мистецтв, його українські намісники, що в усьому його наслідували, раптом зробили такий висновок: Києво-Печерська Лавра, як шедевр світової архітектури, може служити принадою для іноземних туристів та приносити прибуток у цінній валюті.

Були знову позолочені бані, сяк-так реставровані печери, проведено спеціальний тролейбусний маршрут, і Лавра стала КПІКЗ. Цим була вирішена економічна сторона питання. Кілька художників, натренованих на копіюванні портретів вождів, були послані в Троїцьку церкву для реставрації унікальних фресок. Цим була вирішена мистецтвознавча сторона питання.

А питання про знищення Лаври як релігійної святині було вирішene з притаманним Хрущову близьком і дотепністю. Багаточисленні будівлі Лаври (усього їх коло 150) були названі "корпушами", й кожен корпус одержав свій порядковий номер та свого постійного власника.

Для ілюстрації наведу назви деяких закладів, що функціонують у Лаврі: інфекційна лікарня, музей атеїзму, комбінат для виробництва нагрудних значків, взуттєва фабрика, майстерня театрального реквізиту, дім "народної творчості", майстерні спілки художників, кравецький технікум, управа протиоповзовых робіт, гуртожитск для самотніх пенсіонерів, ремонтно-будівельна управа, фабрика музичних інструментів, гараж міського комітету партії...

Керівник кожної установи насамперед провадив капітальний ремонт свого корпусу, змінюючи його зовнішній вигляд та внутрішнє плянування до невідзначення. Для цього треба було одержати санкцію головного архітектора Заповідника В. Петропавловського, яка давалася без труднощів, за невеликий хабар. Дирекція Заповідника розташувалася в найкрасивішій будівлі Лаври (корпус № 5), колишній першодрукарні-бібліотеці, і тут таки перебудувала її в міру своєї фантазії і фінансів.

Територія Лаври — єдиний район Києва, куди не підведена теплоцентраль. Тому частина корпусів була перетворена на казарми, що працюють на кам'яному вугіллі. Їх димуючі 20-метрові димарі відразу перетворили Лавру на подобу промислового підприємства середньої продуктивності. Сніжнобілі колись стіни церков набули

брудно-сірого відтінку, милого серцям партійних керівників.

**

Проте в країні існує спеціальне Товариство охорони й реставрації культурно-історичних пам'ятників. Що воно собою являє і які наслідки його діяльності?

Коли першого секретаря Львівського міськкому партії Я. Петrusенка скинули з його поста за моральний розклад, постало питання, куди його пристосувати. Складність питання полягала в тому, що, крім венеричної хвороби й хронічного алкоголізму, він був зовсім неосвіченою людиною. Перші дві особливості були порівняно швидко усунені в так званому "четвертому управлінні" — системі медичного обслуговування для партчленів вищого рангу. А третя особливість дала йому змогу стати головою Товариства для охорони пам'ятників історії, культури й архітектури України.

Управа Товариства розмістилась в одній з найбільших будівель Лаври (корпус № 19). За традицією, новий власник корпусу відразу розпочав його докорінну реконструкцію, цього разу досить незвичайну. Половина всієї площини першого поверху була віддана під кафе, де голова Товариства в компанії таких самих голів проводить першу половину дня, напиваючись до повного запаморочення. Друга половина цього поверху була перетворена на небачено грандіозний "туалет", де Петrusenko проводить другу половину дня, розплачуючись за першу його половину.

Коли штат Товариства був укомплектований, оклади розподілені й персональні машини одержані, на повістці дня встало питання про історію, культуру й реставрацію.

Для вирішення питання про історію був організований науково-дослідний відділ для виявлення ще не знищених історичних пам'ятників, на чолі із згаданим вище Ігнаткіним, який свого часу ці пам'ятники знищував. Праця відділу полягалася у чому. Еригада з трьох-чотирьох осіб виїжджала в села й містечка та, знайшовши там напіврозвалену церковцю або напівзогнилу хату, виясняла в якого-небудь старезного діда дату її побудови з точністю до ста років. Потім ці "пам'ятники" обмірювалися, їх деталі маркувалися й бригада їхала далі. Зробивши кілька таких унікальних знахідок, експедиція верталася в Київ і кілька тижнів писала науковий звіт. Складався він з трьох частин: історичної довідки, графічного оформлення й висновку експертів.

Написання історичної довідки труднощів не завдавало. Брали відповідний том "Історії міст і сел УССР", знаходили відповідне місце та переписували його стараючись не робити граматичних помилок. Потім два архітектори-фахівці викреслювали знайдений пам'ятник в усіх можливих проекціях. Після цього Ігнаткін як експерт писав свій висновок. Так була налагоджена справа з історією.

Питання про культуру розв'язувалося трохи інакше. Члени такої ж війзної бригади за безцінь купували в населення старовинні хрести, розп'яття, ікони, стародавню зброю. Зібраний мате-

ріял сортували. Найцінніші речі за величезні гроші продавали приватним колекціонерам, а менш цінні, проте такі, що мали певний інтерес, осідали в колекціях членів розшукових бригад. Мотлох, який залишився, здавали за списком у Музей народної культури й побуту.

Нарешті, питання реставрації. Щоб надати пам'ятникам архітектури відповідного зовнішнього вигляду та приспособити їх до несення якоєї корисної функції, при Товаристві була створена будівельно-реставраційна управа. В момент моого вступу на працю якраз відбувався показовий судовий процес над колишнім начальником цієї управи А. Бойком. Він продавав "на сторону" всі будівлі матеріали, які тільки були в його управі. Одержані він за це 8 років тюреми й залишив по собі пам'ять у вигляді 100.000 карбованців невиплачених боргів управи.

Зовнішня реставрація пам'ятників архітектури полягала в тому, що їх фарбували жовтою або білою фарбою (інших фарб управа не мала). Цю фарбу змивав перший дощ. А осільки дощі там — явище часте, то робітники управи завжди були при ділі.

Внутрішня реставрація злощасного пам'ятника мала зробити його корисним для суспільства. Наприклад, відома ротонда на Аскольдовій могилі була перероблена під крамницю значків і сувенірів, а церква Миколи Доброго на Подолі перетворення на кабінети Товариства мисливців і рибалок. Внутрішнє викінчення нічим не відрізнялося від зовнішнього, тільки всередині фарба сама вилущувалась через місяць з причини її поганої якості.

А втім усі ці дрібниці пікого не хвілюють, і Реставраційна управа, як і все Товариство, працює тихо й спокійно, вносячи свій посильний вклад у справу охорони історичних пам'ятників України.

**

Мені лишилося ще розповісти про Музей народної архітектури й побуту України. Історія його створення подивує нагадує відомий анекдот про російського імператора Павла та поручника Кіяка, який з'явився на світ в наслідок помилки писаря.

У місті Переяславі-Хмельницькому живе Іван Олексійович Сикорський — близький знавець історії культури України, людина найвищої безкорисливості, невтомний ентузіаст збирання українських древностів. На власні кошти та на пожертви таких самих ентузіастів, як він сам, І. Сикорський створив у своєму місті під відкритим небом музей, де були виставлені зразки жителів, знарядь праці та речей хатнього вжитку старої України.

Чутка про це поширилася дуже швидко й докотилася до центральної преси, яка написала про Сикорського та його музей з великою похвалою, але помилково перемістила їх з Переяслава в Київ.

У міністерстві культури УССР зчинилася тиха паніка. Як відомо, центральна преса не може помилитися. Якщо сказано, що Сикорський зі своїм музеєм перебувають у Києві, значить там вони є.

До Києва був негайно викликаний головний архітектор м. Тернополя, теж Сикорський, тільки В. М. Йому негайно вручили наказ про призначення його директором організованого Музею народної архітектури й побуту України під відкритим небом у селі Пироговому біля Києва. На проектування, влаштування й обладнання музею було виділено б мільйонів карбованців.

Уся ця історія стала в 1965 році. Я вперше побачив цей музей через 7 років, коли він уже давно був найбільшим підрозділом Товариства для охорони пам'ятників культури. Музей складається з чотирьох частин. Адміністративна частина знаходиться у старовинній будівлі колишньої німецької кірхи, за "традицією" перекраяної й спотвореної до невпізнання. Фондові скрини музею займають один із корпусів Києво-Печерської Лаври; там був зібраний різний мотлох, що не являв собою жодного інтересу для колекціонерів — приватників. Господарське подвір'я музею розташувалося на частині його території в Пироговому. Тут красується елегантний двохповерховий ресторани у національному українському стилі, де розважається й пиячить начальство, знатні гості й ревізори.

Був там також гуртожиток для міліцейської охорони й розплідник сторожових псів. Зате основна територія музею (коло 200 гектарів) радувала око своєю першотворною пусткою. Бо одна дерев'яна церковця, дві хати й два вітряки — ось усе, що було зроблено музеєм і на що було витрачено сім років і шість мільйонів карбованців. Гроши були розкрадені так суміліно, що ніхто не міг навіть приблизно сказати, куди вони ділися.

Коли чергового разу виникла небезпека відвідин музею "товаришами зверху", всі працівники музею, Товариства й Реставраційної управи згаялися на суботники й недільники та руками тягали (переважно жінки) 50-кілограмове каміння, бо платити за прибирання було нічим.

Проте в розпаленій уяві працівників міністерства культури Музей посідає видатне місце. І у відповідь на всякого роду натяки з приводу русифікації України, зневаги до української історії й культури — вам гордо нагадають про "грандіозний" музей під відкритим небом у Пироговому...

Я цілком свідомий того, що в нарисі такого обсягу неможливо дати докладну аналізу справи охорони історичних пам'ятників у підсоветській країні. Я написав цю статтю з такою метою.

Люди, відірвані від батьківщини, але зв'язані з нею тисячами нерозривних нитей, повинні знати, що там роблять з дорогими їх серцю містами й пам'ятниками давнини.

Зараз виникла добра традиція: якщо в ССР людині, що береться за справедливість і основні права людини, загрожує небезпека, то західна громадськість стає на її захист, і це іноді допомагає. Я не бачу причин, з яких та сама громадськість не могла б піднести свій голос на захист неоцінених шедеврів історії і культури, що їх зараз нищать в ССР з такою самою безжалінністю, з якою там нищать борців за людські права.

Українська мова в Америці

1. Русизми в мові американських українців

В усній мові американських українців, а також у мові преси дуже часто зустрічаємо різні русизми, замість українських слів. Українці, які живуть у Сполучених Штатах, уживають цих русизмів несвідомо. Тому треба звернути на це належну увагу і намагатися очистити мову від непотрібних русизмів. Таке, наприклад, слово "безперервний" (рос. "беспрерывный"). Зам. цього слова, треба вживати "безперервний" — від слова "перерв". До русизмів належить і слово "безчисленний" (рос. "бесчисленный"). Цей русизм треба замінити українським словом "незлічений". Часом у пресі зустрічається слово "білля" в значенні російського слова "белье". Цей русизм треба відкинути і замінити його українським словом "білизна". Замість русизму "благодарствений" (рос. "благодарственный") треба вживати українські слова "подячний" або "вдячний". Замість "бувший" (рос. "былый") треба вживати "колишній". В українській еміграційній пресі часто зустрічаємо такі вислови: "Українці відвигають справу людських прав", "відвигнено проблему", "відвигається застереження". Це непотрібні русизми від рос. слова "выдвигать". В українських словниках маємо такі українські відповідники цього російського слова: "висувати", "висовувати", "виставляти", "виставити". В контексті ці слова ілюструються такими прикладами: "висувати тезу", "висувати кандидатів", "... кожен день висуває якісь нові чинники на історичну арену (Коцюбинський); "... коли вона висувала двох кандидатів" (Леся Українка).

А ось читаємо такий вислів: "Свої висводи довідач ілюстрував". Якний русизм від рос. слова "выводы". В словнику 1924 р. читаємо, що цьому рос. слову відповідає українське слово "висновки". Подаються й приклади: "логічний висновок", "робити висновок". В словнику 1953 р. читаємо такі приклади: "абстрактні висновки", "зробити висновок". А в словнику української мови (1970) читаємо приклади з творів української літератури: "... сміх був відповідю на ці ... висновки" (І. Франко); "... Оксана Сергіївна зробила висновок, що лист її дійшов (Ю. Яновський).

Часто зустрічаємо в українських газетах, що виходять в Америці, такі вислови: "виставку відложену", "комісія відложила розгляд", "рішили відложить наради", "відложену конференцію".

Ці слова-русили від рос. слова "отложить". Згідно з нормами української літературної мови, замість них треба вживати слів: "відкладено", "відкладла", "відкладли". Приклади: "... відкладали па завтра" (М. Коцюбинський), "відкладли засідання до вівторка", "відкладли виконання вироку". Ці два приклади подає Рос.-Укр. словник (1927) за ред. акад. С. О. Єфремова.

Якні русизми маємо в таких висловах: "усі відносилися з пошаною", "відносилися прихильно", "два питання відносяться до затортного проблеми", "Дві студії (?) відносяться до Волині". Всі ці русизми походять від російського слова "относиться". Їх треба замінити українськими словами: "усі ставилися з пошаною", "ставилися прихильно", "два питання стосуються... проблеми", "две наукові праці стосуються до Волині". В словниках маємо такі приклади: "ставитися з пошаною", "до мене ставляється, як до рідного", "Мати ж його дуже ласкова і привітно до всіх "ставилася" (М. Вовчок), "ставитися доброзичливо". "Такі питання стосуються до археології" (1927, за ред. С. Е.).

Поширеній в Америці русизм "вмішуватися" від рос. слова "вмешиватися" і русизм "невмішування" від рос. слова "невмешательство". Приклади: "вмішується у внутрішні справи", "вмішування у внутрішні справи", намагаються вмішуватися у внутрішні справи", "невмішування у внутрішні справи". Замість цих русизмів, треба казати: "втручатися", "втручання", "невтручання". "Ніхто не втручается в мое приватне життя" (М. Коцюбинський). "Чуже втручання до наших внутрішніх справ" (Сл. 1924).

Зам. "не вспіли" (рос. "не успели"), краще казати: "не встигли".

Зам. слова "виказання" (рос. "высказывания"), краще казати "висловлення". Зам. "виказувати" (рос. "высказывать") треба казати "висловлювати". Висловлювати бажання, пошану, подяку, догану і т. д.

Слово "довг" — це русизм від слова "долг". Отже, зам. "сплачення довгів", треба казати "сплачування боргів". "... Спадкоємці нічого не знали про ті борги" (І. Франко). "Ніяк боргів не повиплачуло" (Б. Грінченко).

Русизм "доловити" ("доловити всіх старань") треба замінити українським словом "докласти". В українській мові існують такі вислови: докладати (докласти) зусиль, сил, рук, праці і т. д. "... хто до того своїх рук докладав" (П. Мирний). Колись Шевченко доклав багато сил, щоб видати букваря...

Слово "достовірний" (з рос. "достоверный") зустрічається в пресі в таких висловах: "достовірні джерела", "з достовірних джерел". В "Рос.-

Укр. сл." (1924) за ред. В. Ганцова, Г. Голоскевича, акад. А. Кримського рос. слово "достоверний" перекладено такими словами: "певний", "правдивий", "вірогідний". "Вірогідні написання букві..." (А. Кримський). В "Словнику української мови" (1971) є слова "достовірний", "достовірність", але ілюстрації подано з ... біографії Леніна та з оповідання Цюпи (сучасного письменника). У першому томі цього словника (1970) є й слова "вірогідний", "вірогідність", "вірогідно". Приклади з цими словами подано з творів М. Рильського, Вільде та з історії ("Найбільш вірогідними є відомості Геродота"). Отже в українській мові слово "вірогідний" має перевагу над русизмом "достовірний".

Слово "другий" в українській мові вживається в значенні порядкового числівника: "на другий день", "друга молодість", "...а в другий раз проїшла" (Леся Українка). "Хома віходить під другий стіг" (М. Коцюбинський). Але в таких висловах як "Плющ і другі", "і в других районах" слова "другі", "других" — це русизми (рос. "и другие", "и в других районах"). По-українському треба казати "Плющ та інші", "і в інших районах". "Бо вернулись москалики іншими шляхами" (Т. Шевченко). "І Данило інший став..." (М. Вовчок). "Він зовсім про інше марить" (Л. Українка). "Старшина Багров та декілька інших" (Гончар).

Широко вживає українська преса на міграції русизму "займатися" (з рос. "заниматься"). Б. Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" (К. 1970) виступає проти поширення цього слова, яке витискає здавна відомі українські вислови. Антоненко-Давидович цілком слушно відкидає такі русизми як "займатися пасічництвом", "займатися вчителюванням", "займатися столяруванням" і рекомендує замінити ці русизми українськими словами: "пасічникувати", "вчителювати", "столярувати". Рішуче відкидає ці русизми й заборонений на Україні "Рос.-Укр. словник" (1929). Російські слова "заниматься" риболовством, огородничеством, хозяйством" і т. д. словник перекладає українськими ідіоматичними висловами: "рибалити", "працювати коло городів", "господарювати", "розводити свиней", "ковалювати", "спекулювати", "досліджувати". Основне значення цього слова, каже Б. Антоненко-Давидович, — починати горіти", спалахувати": "І в той час скирти і клуня зайнілися" (Т. Шевченко). В українській мові є багато висловів, які замінили дієслово "займатися": "І дід і батько його жили з кравецтва". Зам. "займатися своїми ділами", треба казати "робити свої справи", "пильнувати своїх справ".

Читаючи українські періодичні видання, що виходять у США, ми натрапляємо на численні вислови з русизмами "займаються", "занимаються". Подаємо ці приклади і одночасно виправляємо їх.

"Організаційно сторінкою (?) конференції займається..." Треба: "Організаційні справи конференції провадити..." .

"Статті, що займаються археографією".

Треба: "Статті про археографію", "Статті, що стосуються археографії".

"Студія займається українським населенням Правобережжя.

Треба: "Наукова праця присвячена дослідженю українського населення "Правобережжя".

"Вони займаються дослідами". Треба: "Вони провадять досліди". "Дві студії займаються біографічним матеріалом". Треба: "Дві наукові праці присвячені дослідженю біографічних матеріалів".

"Щоб Гарвард занимався науковою студією етнічності")². Треба це речення грунтовно виправити: "Щоб Гарвардський університет провадив наукові дослідження окремих національних груп".

Треба рішуче відкинути й русизм "заключають", "заключення" (рос. "заключать", "заключение"). Часто доводиться читати такі вислови: "заключено умову" (?), "заключувати контракт", "заключення договору", "заключали союзи", "заключила умову" (?). Всі ці русизми треба відкинути й замінити їх українськими висловами: "укладено угоду", "укладати контракт", "укладення договору", "укладали союзи" (або спілку), "уклали угоду".

Замість русизму "логічне заключення", треба казати "логічний висновок".

Явний непотрібний русизм — "здав іспит" (рос. сдал экзамен"). По-українському кажуть: "склав іспит".

Треба відкинути й русизм "землетрясення" (рос. "землетрясение"). По-українському кажуть "землетрус": "...землетрус обернув пишну Мессіну в групу каміння" (М. Коцюбинський).

До русизмів належать також такі вислови: "в бібліотеці знаходитьться 4000 книжок", "тут знаходиться такі організації", "музей знаходитьться в будинку...", "де находитися українці", "бази, які находяться на турецькій території", "скарби находяться на дні океану" і т. д. По-українському треба казати: "у бібліотеці є 4000 книжок", "тут містяться такі організації", "музей міститься в будинку", "де живуть українці", "бази розміщені на турецькій території", "скарби містяться (розміщені) на дні океану". Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" докладно розглядає цей русизм і подає цінні поради, як уникати цього русизму і як треба замінити його українськими словами.

Це дієслово — "знаходиться" — каже він — в українській мові має значно вужче значення, ніж у російській мові. Слова "знаходитьсь", "занятьсь" вживаються тоді, коли є потреба щось шукати: "знайдутися ліки", " знайшлася шапка". Коли ж мова йде про місце перебування, то треба вживати інших українських слів: "Мое помешкання міститься на другому поверсі". "Діти цілій день перебувають у теплому приміщенні". Острів Цейлон лежить в Індійському океані". Можна тікож вживати особової форми дієслова "бути": "Моя кімната (ε) на другому поверсі". Замість того, щоб казати: "де знаходиться твій брат?", треба сказати: "де твій брат?" або "де перебуває твій брат?" .

Русизм "в кругах", "в американських кругах" (рос. "в кругу", "в кругах") треба замінити українськими висловами: "в колах", "в американ-

Європейські враження

Щоліта мільйони американців відвідують Європу. Різні авіаційні компанії дають знижки особам, що на кілька місяців наперед заплатять кошти подорожі. Найдешевше дістатися до Європи, літаком авіаційної компанії "Айслендік". Ціна квитка залежить від часу перебування в Європі. З центральних штатів США до Німеччини, Голландії, Люксембургу та тих країн, що їх береги обмивають води Атлантичного океану, можна купити квиток в обидві сторони за 400 доларів. Ми вирушили в Європу на три тижні літаком "Кондор" німецької компанії "Люфтганза".

Подорож з Чікаго до Франкфурта в Німеччині триває вісім годин. В аеропорті на нас уже чекало замовлене ще з Америки авто. Незабаром ми мчали широкою німецькою автострадою на північний захід, в Амстердам. Минаємо великі міста Німеччини, які недавно безперебійно бомбила альянтська авіація. Ранні війни давно загоїлися.

Невдовзі ми підіхали до німецько-голландського кордону. Більше половини території Голландії лежить нижче від морського рівня. Цю землю працьовиті голландці відвоювали від Атлантичного океану та Північного моря, відгородившись від них греблею. Для викачування води та інших потреб колись у Голландії були тисячі вітряків. Тепер їх лишилося лише 950. З них у справному стані лише 350. Недалеко від Амстердама їх 19; у деякі суботи голландці пускають у рух 17.

В Амстердамі можна оглянути музей Рембрандта та дім-музей Анни Франк, 13-річної єврейки, яка з своєю родиною та приятелями пере-

ських колах". Відомі такі українські вислови: "широкі громадські кола", "літературні кола", "людина свого кола".

До русизмів належить і слово "минулорічний". Це калька з російського слова "прошлогодній". Шкода, що люди вдаються до цієї штучної кальки, забиваючи, що в українській мові є наше рідне слово "торішній". Отже, замість калічних висловів-русиzmів: "минулорічна збірка", "минулорічна сесія", "минулорічна заява", треба писати й казати: "торішня збірка", "торішня сесія", "торішня заява". Відомі такі прикмети: "як торішній сніг", "торішня солома", "...прибули... торішні хазяї" (А. Рильський). (Див. також кн. Антоненка-Давидовича "Як говорити", стор. 221).

Явні русизми — вислови: "директором назначено", "назначений на пост" (Від рос. "назначать на пост"). По-українському треба казати: "призначено директором", "призначено на пост", "призначений на посаду", "Громада призначила й громадських опікунів". Право призначати міні-

ховувалася два роки від німців під час окупації Голляндії. Вона загинула з родиною (крім батька) в концентраційному таборі, залишивши свій щоденник.

Хоч Амстердам — столиця Голляндії, але її уряд і амбасади інших держав містяться в сусідньому портовому місті Гаага. Місто Роттердам відоме українцям. Тут 23 травня 1938 року убито полковника Євгена Коновалця. Він приїхав до Роттердама на зустріч із зв'язковим з УССР. Валюхом, який передав Є. Коновалцеві невеличкий пакет, що мав би бути збіркою шифрованих звітів та матеріалів про діяльність ОУН в Україні. Є. Коновалець, ідучи з пакетом до свого готелю, зупинився біля театру. Пакунок вибухнув, пошматувавши тіло Є. Коновалця. В Роттердамі його й поховано.

Бельгія колись була частиною Голляндії. В 1830 році вона стала незалежною країною. Бельгія, як і Голляндія, — невеличка країна. Вздовж гарних шляхів пасуться корови, красуються хлібні поля. Брюссель, столиця Бельгії, старе-престаре місто з багатьма вузькими вулицями, викладеними каменем. Туристам рекомендується оглянути музей-концентраційний табір з часів Другої світової війни.

На території Бельгії не раз вирішувалася доля Європи. Під Ватерлоо 1815 року розбито військо Наполеона. В Другу світову війну Гітлер зібрав тут свої останні сили, щоб зіпхнути ворога в океан. В гористо-лісовій частині Бельгії, в горах Арденах, коло Люксембургу й недалеко від Німеччини в місті Бастонь німецькі частини оточили

стрів". "Мене призначили завідувати школою" (О. Довженко).

Русизм "нарочно" з рос. "нарочно" (нарочно звинувачує") конче треба відкинути і замінити його українським словом "навмисне". "Оксана була певна, що він зробив це навмисне" (Ст. Васильченко), "Читала вона навмисне повільно (В. Підмогильний).

Русизм "нарушення" (рос. "нарушение") зустрічаємо в американській пресі в таких висловах: "за нарушення", "нарушення порядку". По-українському треба казати "порушення". Приклади: "Порушення обов'язкової постанови", "Порушення старовинного звичаю" (З. Тулуб).

Прикрай русизми "негодування", "негодує" (з рос. "негодовать", "негодование"), (негодування жінок") треба замінити українськими словами: "обурення", "обурюється". Приклади: "Вся ця сцена викликає обурення (Б. Грінченко). "Він так обурився, що мало не побився з сусідом" (М. Коцюбинський). (Далі буде)

в грудні 1944 року велику частину американсько-го війська. Американському війську забракло на-боїв, харчів, бензини. Дороги в запілля німці від-різали. Погана погода та сніг унеможливили до-помогу з повітря. Німці вислали до американців делегацію з пропозицією американцям здатися. Генерал Мек Олеф відповів одним словом: Nuts!

Рятувати оточене військо було доручено гене-ралові Паттонові. Гітлер хотів за всяку ціну здо-бути Бастонь. На поміч своїм військам Гітлер до-дав ще три свіжі дивізії піхоти. Брали участь у боях з німецької сторони понад чверть мільйона вояків. Криваві бої тривали день і ніч. Армія, якою керував генерал Паттон, винесла майже увесь тягар бою. Коли скінчився бій, поле довко-ла Бастонь було покрите тисячами ранених та убитих вояків обох армій та скелетами підбитих танків, гармат та авт і дорога на Німеччину була відкрита. У цім бою, Battle of the Bulge, брало участь всім німецьких дивізій. Дев'ять тисяч убі-тих американських вояків Третьої армії та оди-надцять тисяч німців поховано на двох окремих кладовищах, у передмісті столиці Люксембургу.

У центрі міста на п'єдесталі стоїть американ-ський танк, продірявлений німецькими "протитан-ковими кулаками", а побіч нього — пам'ятник генералові Мек Олефові. Трохи далі в місті — парк Паттона. Тут стоїть велика плита, на якій вибито в граніті голову генерала Паттона в касці. За містом, де відбувалися бої, поставлено вели-кий пам'ятник, що має форму зірки. З нього видно на всі сторони місце боїв. На стінах цієї зірки-пам'ятника — назви всіх штатів та військо-вих з'єднань, що брали участь у боях. Побіч пам'ятника — будинок-музей у формі військового оборонного пункту з танком при вході. В музеї показують фільм бою в тих околицях.

Обидва військові кладовища в Люксембурзі утримуються в зразковій чистоті урядами США і Німеччини. Могили вояків позначені невеличкими плитами з номером, прізвищем та датою смерті.

Генерал Д. Паттон після війни 9 грудня 1945 року іхав на полювання в околиці Мангайму в Німеччині. Його авто зударилося з вантажним американським автом. Перед смертю він попросив, щоб його поховали на кладовищі разом з во-яками, яких він вів у бій. Генерал Паттон не раз висловлювався прилюдно, що, коли скінчиться війна з німцями, треба йти далі на Москву. Його Третя армія з нечуваною швидкістю пройшла Францію, Бельгію, Німеччину і зайняла велику частину Чехословаччини.

В Африці Паттон із своєю армією зайняв Ка-саблянку, Марокко і Туніс. Він розбив військо німецького фельдмаршала Роммеля, якого вважав одним з найкращих генералів Німеччини. Між ін-шим, Гітлер дізнався, що Роммель був замішаний в атентаті проти нього. Він дав популярному ге-ралові вибір: Померти "своєю смертю" і бути по-хованим з усіма почестями на державний кошт, або бути розстріляним. Роммель вибрал перше. Відвідавши дружину й сина, він поїхав за місто автом сам, без шофера й прийняв отруту. Авто злетіло з безлюдної дороги. Поховали його з усіма почестями в його рідному селі Геррлінген коло Ульма.

**

Ми в Парижі.

Паріж розкинувся вздовж ріки Сени. Серед його принад — Айфелева вежа 984 фути заввиш-жи, що складається з 12 частин. Вона мала бути тимчасовою будовою світової виставки 1889 ро-ку. Інженер Айфель з трудом переконав місто та мешканців тієї околиці, де вона мала бути побу-дована, що його вежа не впаде. Тепер вона стоїть і далі, як органічна частина Парижа. На са-мий верх вежі, яка міцно вперлася в землю своїми чотирма остоями, можна дістатися елевато-рами або власними ногами.

На найвищому місці Парижа видніє будова з білого мармуру, яка цібі заблукала сюди з дале-кої Індії. Це церква Сакре Кер, що нагадує своєю формою індійську святиню. У Парижі, окрім цер-ковних та інших веж, ніде не височіють хмаро-чоси, бо будувати їх тут заборонено законом. Найвищі будови є лише на окраїнах міста — це вищі, ніж десятиповерхові.

Перейшовши мостом через Сену, підходимо до Тріумфальної арки, збудованої Наполеоном на честь своєї армії. Під її склепінням лежить Могила невідомого вояка, біля якої горить вічний вогонь, але почесної карти, як у інших країнах, немає. На стінах арки викарбовано назви всіх міст, широко відомих з часів Наполеонівських воєн. Сходи в стіні ведуть наверх, звідки туристи любуються паризьким рухом довкола арки. Тут сходиться багато вулиць, як спіци до центра колеса. Автомобільний рух Парижа дуже жва-вий, і, здається, не визнає ніяких правил.

Ідучи в тіні славних Елізейських каштанів, виходимо на площа Конкорд, місце багатьох істо-ричних подій. Площа обрамлена статуями, які символізують всім головних міст Франції. Посе-редині стоїть обеліск, який є рідним братом тому обелікові, що пишається в Центральному пар-ку у Нью-Йорку. По обох сторонах обеліска чу-дові водограї. На цій площи багато королів та ко-роленят втратили свої голови, а пізніше, по "Ве-ликій французькій революції", і вожді революції Дантон та Робесп'єр. Обидва загинули під но-жем гільйотини.

Елізейська вулиця з цієї площи тягнеться до ко-лишнього королівського парку, повного статуй, і закінчується перед самим королівським палацом (тепер мистецькою галереєю — Лювром) другою тріумфальною аркою. Ця частина вулиці закрита для авт.

Лювр — найбільший палац у світі. Він бачив багатьох володарів Франції, починаючи з доби Ренесансу аж до часів Наполеона III. Кожний володар купував дорогі прикраси з Італії та ін-ших країн, і Люврська галерея стала найбагат-шою в світі. Люди, що цікавляться мистецтвом, можуть провести там тижні, щоб з усім ознайом-итися. Найбільшим скарбом Лювру є "Джокон-да" Леонарда да Вінчі, італійського мистця, що жив у 1452-1519 рр.

Родина короля, що жила в Люврі, в теплі пори року вибиралася на полювання та відпочинок у лісисті околиці Парижа — до Версалля. З малень-кого літнього будинку виріс новий палац. Король Люї 14-ий 1682 року зовсім перебрався з Парижа до Версалля.

Його наступники перетворили Версаль на казковий палац, повний пишних заль та кімнат, прикрашених картинами й іншими мистецькими скарбами. Навколо палацу розкинулися острови квітів, фонтани та алеї з безкінечними рядами статуй.

1789 року вибухла "Велика французька революція", і Версаль пограбовано й зруйновано. Пройшли роки. Нові уряди розшукали багато цінностей. Реставрований Версаль знову став гордістю Франції. Тисячі учнів знайомляться зі своїм минулім, з своєю історією. Виглядає Версаль тепер так, як виглядав у давні часи.

У залих Версаля 1919 року офіційно закінчено Першу світову війну: підписано умову між Німеччиною і альянтами.

Вернімося назад до Парижа. Виходимо за браму Лювра й прямуємо вулицею Ріволі в напрямі до Нотр-Дамського Собору. Дійшовши до бульвару Сен Мішель, завертаємо, переходимо ріку Сену й прямуємо вздовж цієї вулиці. На перехресті бульвару й вулиці Расіна наш відвічний ворог увірвав пострілами життя Симона Петлюри, коли він оглядав у вікні книгарні книжки. Книгарні уже немає. Звідти прямуємо далі вздовж бульвару до Монпарнаського кладовища, де похований Симон Петлюра. На цім кладовищі, за брамою, будка для сторожа-доглядача в уніформі. Кажуть, що фота на кладовищі робити не можна — треба мати дозвіл, але сторож нас не зупинив, апарат, видно, не зауважив, і ми могли зфотографувати могилу. Хоч ми приблизно знали, де могила С. Петлюри, але обійшли все кладовище і її не знайшли. Мусіли йти до вартових при другому вході. Один з них, хоч не розумів ні по-українському, ні по-англійському, зрозумів, що ми шукаємо могилу Симона Петлюри, привів нас до неї.

На могилі велика плита з іменами Симона Петлюри, його дружини та дочки Лесі. У головах гарний пам'ятник з чорного мармуру, у формі літери "П", заповненої в нижній частині. На тім заповненні стоїть бюст Симона Петлюри. Зверху, над бюстом, як частина пам'ятника — тризуб. На могилі стоїть у живих квітах таблиця французькою мовою, в якій сказано, що тут похований президент України. На окраїні Парижа, на вузькій вулиці, є церква святого Симона Зилота і Бібліотека імені Симона Петлюри в триповерховому будинку. Бібліотека має українознавчу літературу, архів Української держави 1917-21 років і музей Симона Петлюри. Бібліотека є постійним опікуном могили Симона Петлюри. На жаль, ми не могли оглянути ні церкви, ні бібліотеки, бо вони були закриті.

Повертаємося далі тим самим бульваром Сен Мішель, проходимо через найкращий у Парижі парк Люксембург з гарними алеями, обставленими статуями та фонтанами.

З правого боку височить Пантеон, де ховають визначних французьких осіб. Заходимо в напівтемний коридор; у бічних кімнатах лежать поховані Руссо, Вольтер, Віктор Гюго, Золя і багато інших. Балакучий провідник щось оповідає про кожного з них по-французькому.

Недалеко звідти ріка Сена розходиться в два напрями, а далі знову сходиться, замикаючи собою невеликий острів. Тут стоїть знаменитий Нотр-Дамський Собор. Він був місцем коронації французьких королів, у тому числі й Наполеона.

Нас цікавить місце, де колись у Велику французьку революцію стояла тюрма Бастилія, зруйнована юрбою 14 липня 1789 року. Цей день тепер Франція святкує, як День незалежності. У ті дні тут було постинано голови майже сотні осіб, а тепер височіє колумна на честь загинулих під час революції 1830 і 1848 років.

Варто згадати площу Республіки, де стоїть статуя Свободи. Вона трохи відрізняється від американської, що в Нью-Йоркському порту, тим, що у руці тримає гілку, замість смолоскипа, й не має корони. Але в Люксембургському парку є та сама статуя, копія якої стоїть в Америці — лише багато менша, роботи того самого скульптора Бартольді.

Недалеко від Айфелевої вежі, в масивній будові приміщено Музей збройних сил Франції та тлінні останки Наполеона. В цім музеї побачите зброю від часів Римської імперії до Другої світової війни та війни французів у Африці. Кожний поверх присвячений певному періодові часу. Все зібрано й впорядковано з великим знанням і пошаною до минулого.

Тлінні останки Наполеона поховані у великій положкоподібній труні посередині залі, під склепінням високої бані.

У бічних залих на вищім поверсі поховані його 21-річний син — король Італії, і маршал Фердинанд Фош, який у Першу світову війну очолював війська альянтів.

(Далі буде)

КІЇВ "УСУЧАСНЮЮТЬ"

Київська "Культура і Життя" інформує, що у зъязку зі святкуванням 60-річчя більшевицької революції в Києві споруджено велетенський монумент "Великій жовтневій революції", а біля нього влаштовано площу з водоглядами, квітами та деревами. Заплановано перебудувати площу Калиніна, а навпроти готелю "Москва", праворуч від Хрестатика "виникне містобудівне утворення". Щоб відзначити "возз'єднання України з Москвою", — в Піонерському парку, на площі Комсомолу задумано побудувати музей В. І. Леніна. Крім цих усіх споруд, у пляні ще є різні монументи і будівлі, метою яких є "усучаснювати" Київ.

НЕ ЗАБУДЬТЕ

ВІДНОВИТИ

ПЕРЕДПЛАТУ

СВОЄЧАСНО!

Погода і ваше самопочуття

Шторм і алгебраїчне завдання

Не так давно учень старшої кляси середньої школи в одному з міст Флоріди, складаючи іспити для вступу в коледж, сам був здивований тим, як легко він вирішив складне математичне завдання. Математика завжди була для нього найтруднішим предметом. Цього дня в тому місті бушував тропічний шторм.

Цього ж дня в м. Сакраменто, в Каліфорнії, мати двох малих дітей готова була побити своїх малят, які скрізь розкидали іграшки, не хотіли їсти та весь час скімлили. Сакраменто було повите вогким туманом.

У Новій Англії погода була чудова, сяяло сонце. Незважаючи на це, бостонська ресторанна офіціантка раптом стисла руками скроні, ніби намагаючись угамувати жорстокий біль голови.

Що в усіх цих людей є спільногого? — запитує американський журналіст Р. Волкомір. А от що: за даними порівняно молодої науки — біометеорології, фізичні й ментальні переживання цих людей були обумовлені станом погоди.

Наприклад, узимку треба остерігатися раптових змін температури. Д-р Гінкл, працівник медичного центру в Нью-Йорку, каже: "Гривала холодна погода, супроводжувана приходом холодного "фронту" з принагідним дощем чи снігом, може бути такою ж шкідливою, як епідемія якоїсь хвороби".

Біометеорологи відкрили, що застуда, грип та подібні недуги найчастіше трапляються тоді, коли погода змінюється раптово. Худорляви люди особливо вразливі, тому що мають у собі замало "ізоляції" від низьких температур. Холод і застуда не лише роблять їх хворими, а й пригнічують їх ментально.

Дослідники в Чікаго дізналися, що в мінливу холодну погоду кінчають життя самогубством більше худих людей, ніж товстих. Але товстуни частіше страждають від спеки. В гарячі літні дні гладкі люди особливо бувають дратівливі.

Але тим, що біометеорологія ще є новою науковою, дослідники поки що не мають вичерпної відповіді на запитання про те, чому погода так діє на людей, хоч і починають виясняти, як вона діє.

Здебільшого лікарі або метеорологи співставляють госпітальні дані з метеорологічними звідомленнями та реєструють, як їх пацієнти позадяться в різних погодних умовах. Крім того, вони проводять експерименти.

У Пенсильванському університеті, напр., група хворих на артрит погодилась бути об'єктом біометеорологічного тесту. Пацієнти увійшли в "кліматрон", спеціальну камеру, в якій науковці можуть контролювати такі кліматичні умови як по-

вітряне тиснення, вогкість і вітер. Коли в кліматроні створювався стан, подібний до щоразу близької грози, тобто спадаюче повітротиснення та більша вогкість, пацієнти жалібно вигукували. Дехто відчував погіршення артритичного стану та ревматизмів ще перед тим як починалася симульована гроза.

Інші дослідники працюють з архівними матеріалами. Один викладач медичної школи при університеті в Тулейн, проаналізувавши госпітальні архіви за чотири роки, відкрив закономірність: жителі південних штатів найчастіше зазнають інфаркту міокардиту (серцевого приступу) в серпні, найбільш гарячому й вогкому місяці.

Інші біометеорологи, користуючись подібними методами, теж виявили такі самі закономірності. Гострі занедужання дихального апарату бувають у січні в чотири з половиною рази частіше, ніж у липні. Виразки шлунку найчастіше точать кров у лютні. В тих місцях, де зміни погоди бувають дуже різкими, напр., на північному сході й на середньому заході США, лютий і березень — найгірші місяці для людей з недугами кровообігу та з серцевими приступами. Люкемія (пістряк крові) найчастіше вражає взимку, а в квітні — найчастіше нападає ревматична гарячка.

Але дія погоди не завжди буває тільки шкідлива. Наприклад, під час урагану деякі люди стають бистроумнішими. Восени 1938 року в Новій Англії вдарила страшна гроза. В той час, коли ревів ураган, молоді люди відбували тест для вступу до коледжу в Масачусетсі. Наслідки тесту були вражаючими. До бурі його результати були лише трохи вищі понад пересічні. В розпалі бурі результати підстрибнули високо понад пересічні показники. А після урагану вони спали до 10% нижче від пересічних показників.

Спокійніша, ніж ураган, погода теж може впливати на самопочуття людини. Президент Інституту медичної кліматології д-р Ландсберг указує, що "Лукаві, вкрадливі атмосферні чинники діють на нас непомітно для нас самих". Він згадує про атмосферну електрику, таку, напр., як електромагнетне випромінювання від блискавок (ми зауважуємо його в наших радіоприймаючих як тріск). "Ми знаємо з лабораторних і клінічних експериментів, що низькочастотні електромагнетні хвилі можуть викликати в людини сонливість" — каже д-р Ландсберг, додаючи, що тести показують, що людські реакції повільніші в дні електромагнетних порушень.

З другої сторони, якщо ви почуваете себе добре — або погано — може бути, що завинили в цьому іони, електрично наснажені молекули, що

плавають у повітрі. Дослідники в Пенсильванському університеті виявили, що негативно наслажені іони прискорюють загоювання, полегшуєть астму й сінну лихоманку та підбадьорують.

Навпаки, позитивно наслажені іони завдають утоми, головного болю та запаморочення. Коли барометричне тиснення падає, в атмосфері з'являються позитивні іони. Багато дослідників думають, що позитивні іони викликають у людей емоціональні й фізичні нездужання, пов'язані з падінням повітротиску.

Спека й холод теж "діяльні". Біометеорологи виявили, що люди найбільш плодовиті, а іх діти будуть найміцнішими, коли температура надворі становить близько 65 градусів за Фаренгайтом. Діти ростуть найшвидше влітку, особливо в серпні і на початку вересня. Але діти, "закладені" в прохолодні місяці, дають трохи кращі показники на тестах розумової здібності, ніж зачаті в теплі місяці. Дослідження особистих архівів показало, що більшість людей, які домоглися в своєму житті найбільших успіхів, були зачаті матерями взимку або на весні.

Іще кілька додаткових констатаций, зроблених біометеорологами:

Занадто гаряча погода притуплює інтелект. Більше людей "зрізається" на іспитах у липні й серпні, ніж в інші місяці.

Ралтові літні бурі часто викликають напади астми.

Застуджуються люди найлегше тоді, коли температура різко змінюється. Це люди давно вже помітили.

Серцеві приступи найчастіші в спеку та в холод.

Кровотиснення підімдається в холодну погоду й падає в теплу. Люди з високим кровотиском краще почивають себе на півдні. Але... в деяких людей кровотиск збільшується в холодну погоду.

Дія деяких ліків залежить від надвірної температури та погоди. Що холодніше, то повільніше діє інсулін на діабетиків.

Нам найлегше думається в прохолодні, сухі дні, але надто тривала ясна погода знижує працездатність. Тоді буває корисною зміна погоди.

Різкі зміни в атмосферному тисненні, особливо його зниження, роблять деяких людей агресивними, спричиняються до нещасних випадків на автомобілях та в промисловості.

У погоду з низьким повітряним тисненням люди бувають забутливішими, забувають свої речі, парасольки та пакунки в автобусах.

У Канаді виявили, що в дні, коли барометр падає, буває найбільше число автомобільних катастроф. Може це стається тому, що падаюче тиснення викликає пухнення тканин, уповільнення плину крові та збільшення тиснення в мозку, яке робить нас дратівлівішими, апатичними або стомленими.

Дослідники кажуть, що є оптимальна температура для праці і для здоров'я: пересічно 64 градуси за Фаренгайтом і вологість в 65 відсотків.

Отже коли ви почуватимете себе в поганому, дражливому настрої, або відчуєте свою забутливість чи звичайну втому, пошукайте причин цього за стінами нашого будинку.

Д-р О. АРХІМОВИЧ

ПІДСУМКИ СВІТОВОГО УРОЖАЮ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У 1976 РОЦІ

1976 рік, у протилежність до 1975 року, був сприятливим для СССР. Урожай там залежать від погоди, в значно більшій мірі, ніж у Західній Європі і Америці. Це наслідок відсталої агротехніки й колгоспної системи. В США і в Західній Європі, де ініціатива фармерів не зв'язана директивами центральної влади, вдається застосуванням передової агротехніки одержувати рівномірніші врожаї по роках.

Советські статистики часто посилаються на несприятливі метеорологічні фактори. В одній із своїх промов кол. міністер хліборобства в СССР Д. Полянський відмітив, що в СССР 66 відсотків орної землі не мають досить вологи. Американські метеорологи вважали, що США в значно кращому становищі. Але зима 1976/77 року довела, що і в США може скластися дуже загрозлива ситуація як, наприклад, у західних штатах у наслідок відсутності атмосферних опадів.

У Європі метеорологічні умови в 1976 році були несприятливі. Влітку значно постраждали від посухи посіви багатьох культур. У пресі висловлювались побоювання, що врожаї зернових в Англії, Франції, Німеччині, Швейцарії та інших країнах будуть цілком знищенні. На щастя, наприкінці літа і на початку осені погода покращала, і в Англії, Франції, Бельгії, Голландії, Данії і Швейцарії зібрано пшениці більше, ніж у 1975-му році.

СТАТИСТИКА ВРОЖАЮ

Сільськогосподарські статистичні дані у світовому маштабі і по окремих країнах дає Організація для вивчення продукції харчів і стану агрікультури при Об'єднаних Націях — Food and Agriculture Organization (скорочено FAO). Вона видає журнал "Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Statistics". Подаються дані про посівні площа в різних країнах, про загальну продукцію і середні врожаї з гектара. Дані різних країн не завжди можна порівнювати. Більшість країн подає правдиві дані, але в СССР статистика є знаряддям політики. Щодо урожаю зерна, то зазначається вага не чистого, сухого зерна, придатного до збереження в зерносховищах, а вага того вороха, що виходить з-під комбайна чи молотарки. Втрати на вазі під час очистки, осушки й перевозки зерна величезні і досягають 20 відсотків. Але советські джерела вперто дають ці перебільшені дані, незважаючи на те, що іх фальшування вже давно розкрито, в надії на те, що деякі "експерти" в советських справах будуть ширити їх у західній пресі.

До 1972 року "Food and Agriculture Organization" наводила ті дані про СССР, що давалися советською статистикою. Це викликало низку критичних зауваг, і з 1973 року редакція бюллетеня дає статистику з СССР з приміткою "F", що означає, що во-

ни відповідають оцінці "Food and Agriculture Organization". Але лишається невідомим критерій цієї оцінки та розмір виправлень советських даних. Тому треба ставитись зі скептицизмом і до цих

ЗЕРНОВІ КУЛЬТУРИ

Світовий збір зерна в 1976 році збільшився у порівнянні з попереднім роком. Всього зібрано 1459709 тисяч тонн зерна, а в 1975 році було зібрано — 1361705 тис. т. За останні роки помітно тенденцію до збільшення світової продукції зерна. Якщо порівняти пересічні збори зерна в усьому світі по трьохліттях 1968-1970, 1971-1973, 1974-1976, то виявляється така послідовність (у мільйонах тонн):

I трьохліття	1.160
II "	1.326
III "	1.385

Головними зерновими культурами в світовому маштабі є пшениця, риж і кукурудза. Другорядними є просо, сорго, овес, жито і гречка. Ячмінь займає проміжне місце між цими групами. Якщо взяти за сто відсотків весь урожай зернових в 1976 році, то на окремі культури припадає такий відсоток: пшениця — 27.9, рис — 23.4, кукурудза — 22.4, ячмінь — 12.2, сорго — 3.6, просо — 3.5, овес — 3.3, жито — 2.0. На гречку і інші дрібні культури припадає 1.7%.

Пшениця. У 1976 році було зібрано 407103 тисяч тонн зерна пшениці, що складало більше як четверту частину світового збору зерна всіх зернових культур. Пшениця поширина в усьому світі. В 1976 році збір пшениці розподілявся по континентах так (у відсотках): Азія без СССР — 26.9, Півн. і Центр. Америка 20.7, Півд. Америка 3.9, Європа (без СССР) — 20.2, Африка 2.8, Астралія 2.2. Разом 76.7%. Крім того, в СССР (якщо б вірити статистиці FAO) 23.3 відсотки світового збору пшениці.

В СССР (за даними FAO) в 1976 році зібрано 95000 тисяч тонн зерна пшениці — значно більше, ніж у 1975 році. Цього "паперового" врожаю не вистачає, і СССР мусить закупати зерно в тих країнах, де вирощують справжній, а не паперовий врожай. Головним постачальником СССР зерном є США. В 1976 році там зібрано 57879 тисяч тонн. У Європі в 1976 році, незважаючи на посуху, зібрано пшениці більше, ніж у 1975 році, в таких країнах: Франція, Англія, Швеція, Данія, Бельгія, Голландія, Швейцарія. В Німеччині врожай пшениці зменшився.

Риж є головною зерновою культурою в азійських країнах. У 1976 році зібрано в усьому світі 342066 тисяч тонн рижу, з них 90 відсотків припадало на Азію. З менших продуцентів можна згадати таких: в Америці — Бразилію і США, в Африці — Єгипет і Мадагаскар, в Європі — Італію. В СССР рис і Мадагаскар, в Європі — Італію. В СССР риж культів'ється на Далекому Сході, в Середній Азії, на Кавказі і на півдні України. В 1976 році зібрано 2140 тисяч рижу, що становило 0,6 відсотків світового збору.

Кукурудза. В 1976 році зібрано в світі 326982 тис. тонн зерна кукурудзи, трохи більше, ніж у 1975 році. Найбільшим продуцентом є США, де зібрано 46 відс. світового збору. З інших країн треба зга-

дати Китай і Бразилію. В Європі зібрано зерна кукурудзи в 1976 році менше, ніж в 1975 році. Найбільше постраждали Франція, Італія, Німеччина і Угорщина. В СССР зібрано в 1976 році більше зерна кукурудзи, ніж у 1975 році, а саме 14000 тисяч тонн, що становило 4 відс. світового збору.

Ячмінь. Як зазначено вище, ячмінь є проміжною культурою між двома групами зернових: головних (пшениця, риж, кукурудза) і другорядних (сорго, просо, овес, жито, гречка). В 1976 році зібрано 178681 тисячу тонн ячменю. Ячмінь є культурою північної півкулі. В 1976 році 87 відсотків зерна ячменю зібрано в СССР, Європі, Північній Америці і в Китаї. В СССР ячмінь є однією з головних зернових культур і за своєю важливістю займає друге місце (після пшениці). В СССР зібрано 60.000 тисяч тонн.

Овес є другою культурою північної півкулі. В 1976 році зібрано у світі 48847 тисяч тонн вівса, в тому числі 95 відс. в СССР, Європі, Північній Америці і в Китаї. В СССР овес займає третє місце серед зернових культур (після пшениці і ячменю). В 1976 році зібрано 16.000 тисяч тонн, що складало 33 відсотки світового збору вівса.

Сорго і просо вважаються південними культурами, в протилежність до ячменю і вівса. В 1976 році зібрано 52795 тис. тонн зерна сорго і 50875 тис. тонн проса, з яких на Африку, Азію (без Китаю) і на Південну Америку припадало 55 відсотків сорго і 45 відсотків проса. Значні площа під соргом є в південних штатах США. В СССР майже не сіють сорго, а проса зібрано в 1976 році 3.500 тисяч тонн, що становило в 6.8 відсотків світового збору.

Жито іноді помилково відзначається як одна з головних зернових культур світового значення. Насправді, воно займає в світовому маштабі передостаннє місце. Останнє місце займає гречка. В деяких місцевостях жито є головною зерновою культурою. Посіви жита тягнуться в Європі через північні райони: Німеччину, Данію, Швецію, Фінляндію, через Польщу, Чехословаччину і переходять у білоруське і українське Полісся. На Поліссі це головна зернова культура. В межах СССР посіви жита займають величезну територію і тягнуться через північнозахідні, північні і центральні райони Європейської частини СССР, переходить через Урал і кінчаються в лівденних районах Західного Сибіру. На півночі, північному заході і в т. зв. нечорноземній смузі це головна зернова культура. В 1976 році всього зібрано 29.170 тис. тонн озимого жита, з них на СССР припадало 15000 тис. тонн, що становило 51 відс., і на європейські країни 41 відс. світового збору.

Гречка займає останнє місце серед зернових культур. Основні райони її в СССР і в деяких європейських і азійських країнах. На Україні поширина на Полісся. FAO не подало статистичних даних.

ПІДСУМКИ ВРОЖАЮ ЗЕРНОВИХ В СССР

Підсумовуючи дані по окремих культурах, можна відзначити, що в СССР вони чергуються в іншій послідовності, ніж у решті світу. Порядок їх, за іх

Що ж діється в "Чортовому трикутнику"?

Недавно в "Нових днях" була надрукована стаття про загадкові феномени на різних океанах нашої планети. Але деякі науковці й автори вважають, що справді загадкового в цих феноменах нічого немає. Ось що пише англійський журнал "Нью Сейентист":

Історії про загадки "Бермудського трикутника", безумовно, в ряду інших захоплюючих популярних сюжетів займають цілком особливе місце. Ще б пак: "трикутник" — це завжди людські жертви, загадкові явища...

Але чи відповідає дійсності все те, що пишуть про "Чортів трикутник"?

Це запитання навіює насамперед той факт, що майже в кожній книзі й статті про "трикутник" ті самі випадки описуються майже слово в слово різними авторами. Більшість просто повторює зміст статті отакого Вінсента Гаддіса, опублікованої ще в 1964 році пригодницьким журналом "Аргосі". Не становить винятку й новий твір Чарлза Берлітса, який колись написав книгу "Бермудський трикутник". Нова його книга "Без сліду" доповнена "новими матеріалами", але переповідає й старі з давно відомими деталями, яких, зрештою... ніколи не було в дійсності.

Наприклад, згідно з легендою, японський танкер "Райфуку Мару" загинув у районі "Бермудського трикутника", встигнувши послати в етер дивне повідомлення: "Небезпека, подібно кінджалові, насувається на瓦ально". Насправді, в бортовому журналі судна, яке прийняло цей сигнал, можна прочитати дещо правдоподібніше: "Ми у великий небезпеці, поспішайте".

У загадкових обставинах, за легендою, зник і крейсер "Вічкрафт" у грудні 1967 року: серед білого дня, бувши пришвартований до спеціального буя, не далі, як за милю від Майамі Біч. Насправді — і це записано в документах берегової охорони США — під час штурму цей крейсер дрейфував у відкритому морі в наслідок зламання гвинта, не можучи визначити своє місце перебування. Нібито послана крейсером остання радіограма "Я нічого подібного не бачив у житті" з'явилася далеко пізніше; в документах берегової охорони

важливістю, такий: пшениця, ячмінь, овес, жито, кукурудза, просо, гречка, риж, сорго.

Згідно з даними FAO, в СССР зібрано в 1976 році більше, як 206 мільйонів тонн зерна (не враховуючи гречки, про яку не подано даних). За офіційними советськими даними, в 1976 році там зібрано 224 мільйонів тонн зерна.

рони нічого такого немає. А щодо місцевих газет, то вони, як кажуть, "ідучи гарячими слідами", взагалі не вважали загибель крейсера за велику подію.

У 1963 році в районі "трикутника" сталася авіакатастрофа: "в загадкових обставинах" у повітрі вибухнули два реактивні літаки-заправники КС-135, уламки яких потім знаходили в радіусі сотень миль від району події. Така легенда. Справжня подія описана у висновку комісії, що розслідувала причини катастрофи. Цей документ автори бестселерів зігнорували, але дарма: з нього можна було довідатися з певністю, що уламки заправників були знайдені в тому самому районі і що катастрофа сталася від зудару літаків, які летіли на близькій один від одного відстані в умовах сильної турбулентності повітряних мас.

Літописці "трикутника" згадують у своїх творах про катастрофи, що їх зазнали англійське військово-транспортове судно "Йорк", військово-транспортний літак ВПС США "Глобмастер", судно "Фрейя". Насправді ж до історії Бермуд їх причини сліти не можна: всі вони зникли в районі Нью-Фаундленда, близче до берегів Ірландії, ніж до меж (дуже гнучких, з волі письменників) "Бермудського трикутника".

5-го грудня 1945 року п'ять бомбовиків ВМС США "Авенджер" вилетіли з військової бази у Форт-Лодердейл. Це був звичайний учбовий виліт. Погода була сприятлива. За 15 хвилин до того, як літаки мали вернутися, від керівника групи лейтенанта Чарлза Тейлора надійшов тривожний сигнал: "Ми, здається, зблісилися з курсу ...не бачимо землі... не знаємо, де захід... все не таке, все дивне... навіть море якесь не таке... здається, ми..." Несподівано зв'язок перервався. Настала тиша.

Спеціальний літак з групою рятувальників з 13 чоловік негайно вилетів на розшуки, але й він зник. Незважаючи на те, що в історії ВМС і ВПС США ніколи ще не робили пильніших розшукувально-рятувальних операцій, не було знайдено й сліду від шести зниклих літаків і 27 членів їх екіпажів.

Так описують цей випадок у книгах. Але майже все описане — вигадка. По-перше, того чудного повідомлення лейтенанта Тейлора (а на ньому основано весь сюжет) не було. Жодна з радіостанцій, що мали зв'язок з бомбовиками, не зафіксувала нічого подібного в своїх журналах, жоден з людей, які були того дня на аеродромі й чули Тейлора під час виходу на зв'язок, не пригадує нічого скожого, і навіть найвищий військовий авторитет, комодор Віршинг, на якого посилається Берлітс у цьому випадку, повністю заперечує, що він будь-коли чув чи казав щось у цьому дусі.

Літаки нікуди не зникли о 16.25 вечора. Осяяні промінням заходячого сонця, вони продовжували свій політ. Літаки також летіли о 19.00 — коли штурмувало і по морю покотили спінені хвилі. В складі екіпажів були не "всі досвідчені пілоти", як пишуть у книгах, а молоді курсанти, їх для багатьох із них район польотів був зовсім незнайомий. Авторитетна комісія зробила висновок, що лейтенант Тейлор збився з курсу. Прийнявши гряду Багамських островів за ланцюжок островів, розташованих на південний від Флориди та використовуваних пілотами як постійний орієнтир, він узяв напрям на північний схід. Таким чином усі 5 літаків летіли щораз далі в Атлантику. Після того як у баках скінчилося пальне (був шторм і погана видимість), бомбовики розбилися, коли сідали на воду...

А що стосується розшукуваної групи, то вона вилетіла на літаку, що його називали "літаюча каністра" — бо він брав на борт дуже велику кількість пального. Щонайменша іскра могла будь-якої хвилини спричинити вибух. Мабуть, саме цій фатальній хвилині й настав час: якраз у той момент, коли літак зник з поля зору радарного апарату, з борта корабля, що був у районі полету, бачили спалах у небі. І хіба, якщо мати на увазі, що згідно з книжною версією, літак-рятувальник вилетів о 16.25 і негайно зник, — а насправді він покинув базу лише о 19 годині, — можна вважати обставини його загибелі "дивними"?

Нарешті, наведемо кілька статистичних даних — те, чого часто уникають у своїх творах письменники. Згідно з даними берегової охорони США, біля берегів в 1975 році сталася 21 морська катастрофа, з них лише 4 — в районі "трикутника", в 1976 — 28 катастроф, з них у районі "трикутника" — лише шість. Якщо до цього зважити на те, що цей район є одним із найбільш "завантажених", то стане зрозуміло, чому така задоволена подібною статистикою берегова охорона: в світі є близько 1.500.000 суден, щороку чути в надморському етері "СОС" коло 10.000 разів. Що ж до повітряних кораблів, то за останнє десятиріччя в цьому районі не було втрачено жодного цивільного літака...

У книзі Берлітса є ще й такі "сенсації". Він пише, ніби метеосателіт Національної управи океанографії і атмосферних досліджень відмовляється передавати будь-яку інформацію, пролітаючи на висоті 800 миль над районом "Бермудського трикутника". Наводяться слова проф. Вейна Мешіяна, який вивчав цей феномен: "...маємо справу з явищем, про яке нічого не можемо сказати". В Управі підтверджують, що дещо подібні випадки кілька разів траплялися, але не з вини сателіта або "темних сил". Інформація з сателіта передається на дві наземні станції, одна з них міститься на Алясці, друга — в штаті Вірджінія. Іноді трапляється, що на станції у Вірджінії починають приймати інформацію із сателіта якраз у той момент, коли касети на його борту перемотуються. Так виникає "діра" в заліску прийому інформації. Іноді це збігається в часі з перебуванням сателіта над районом "трикутника". От і все. Проф. Мешіян розводить руками: "Я стомився від усіх цих вигадок. Усе, що я будь-коли казав у цій справі, перекручується, підтасовується, переінакшується..."

Ті самі почуття висловлює в зв'язку з появою книги "Без сліду" лейтенант Віссман. Він служив на кораблі берегової охорони "Голлігок", що його згадує Берлітс у такому зв'язку: одного разу радарний апарат "Голлігока" зафіксував на екрані в "трикутнику" "землю", якої в дійсності немає. Берлітс не промінув висловити гадку, що, мабуть, земля, яку він "виявив", справді існувала тут близько 12.000 років тому. Лейтенант Віссман дивується: "Подібні випадки з радарами — явище цілком звичайне й пояснене. Причиною появи на екрані лікатора "фальшивого" образу можуть бути різного роду атмосферні явища. Спеціалістів цим в оману не введеш...".

Літак компанії "Істерн Ерлайнз" летів у Майами. Раптом він зник з екранів лікатора на цілі десять хвилин. На землі були повністю наготовлені машини й механіки екстреної допомоги. Коли нарешті літак приземлився, його екіпаж був негайно обслідуваний медиками. Стан здоров'я екіпажу був нормальним. Але... коли пасажирів і екіпаж просили перевірити годинники, виявилось, що в усіх годинниках відстають рівно на 10 хвилин. Це була дивниця! Ще дивнішим було те, що про цей описаний Берлітсом випадок нічого й досі невідомо ні службовцям аеропорту в Майамі, ні компанії "Істерн Ерлайнз", яким довелося ознайомитися з твердженнями Берлітса, який, на жаль, не написав ні дня, ні номера рейсу того літака...

Є в книзі "Без сліду" й згадки інших "фактів", що "сенсаційніших" й безглуздіших, ніж наведені вище. Для письменників, подібних до Берлітса, "Бермудський трикутник" — це дійсно, золота жила.

Д. С.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ПІТTSBURZЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТИ

У Слов'янському департаменті Піттсбурзького університету запроваджено трикредитовий курс української літератури в зимовому семестрі цього академічного року. Курс включає огляд літературних течій і творчості наших поетів і письменників від 16-го до 19-го століть на тлі історичного й культурного розвитку українського народу та на тлі розвитку літературних течій у Європі. Виклади відбуваються англійською мовою, проте, студентів із знанням української мови заохочуватиметься читати оригінали.

ОГОЛОШЕННЯ

Найліпший подарунок всім працівникам пера є великий люксусово виданий український

СЛОВНИК ЧУЖОСЛІВ

інж. П. Штепи

(Не тлумачний, але перекладний). 86.000 слів. Лише 20 дол. Книжечка про цей словник 1 дол.

P. SHTEPPE PUBLISHERS

P. O. Box 2142, Stn. "C"

Downsview, Ont. M3N 2S9, Canada

Листи читачів

(Продовження з 4-ої стор.)

ПРО ТЕРМІН "ДИСИДЕНТ"

Прийшла "мода" на слово "дисидент". "Советськими дисидентами" зарясила світова і наша преса, брошури та книги різними мовами. "Советський дисидент" — це ніби початок кінця комуно-московської тиранії. Це значить: ще рік, ще п'ять чи десять років, і новочасний штучний зліпок багатонаціональної яничарно-кріпацької імперії — СССР, у розширеніх межах старої царської імперії — завалиться, бо кожний дисидент, це вийнята цегла з ідейного муру тюрми народів — СССР!

Але зосередьмо нашу увагу на значенні самого слова "дисидент".

Латинське *dissidence* по-нашому буде — *супречливий, незгідний*; дисидент — це особа, що має протилежну думку, суперечний погляд на узаконену і практиковану релігію або політику. Колись, наприклад, у королівській Польщі називали дисидентами протестантів, як розкольників, як відступників від римо-католицької віри. Якщо ми кажемо чи пишемо "советський дисидент", то маємо на думці людину, яка відверто не погоджується з політикою, режимом, ідейними настановами і методами советського режиму. Таких людей — дисидентів, що відверто заявляють себе незгідними з советським режимом і безстрашно критикують СССР у цілому, комуно-московська влада судить на закритих судах, ув'язнює, засилася на каторгу, запроторює здорових людей у лікарні для божевільних. Та все це, зрештою, не комуністичний винахід і не новинка для нас. Посадили ж було Веделя у "смирительний дом" (так за царів московських називалися "психушки") за те, що він мав свою думку і відмовився виконувати волю держиморд; тортурували й Шевченка десять років на засланні "в москалях" за те, що... не каявся, хоч тоді ще про комунізм у Московії ніхто й не мріяв....

Отже, здається, для всіх зрозуміло: тих людей, які виступають проти советської тиранії, які відверто борються словом і чином проти устрою і політики советської імперії, називаємо *советтом* є особа, яка, — незважаючи на її національність, — живучи в жахливих умовах советського ськими дисидентами. Тобто: *советським дисидентером* її насильства, в очі витикає советській владі її злочинність і брехливість. Але з появою на Заході "найсвіжіших" емігрантів із СССР, почалося підмінювання (чи не з ініціативи КГБ) слова "советський" словами "російський", "єврейський", "український", "литовський" тощо. І дивно, той продуманий "підкидиш", підкінений якимсь невідомим "дезінформом", що свідомо сптворює дефініцію поняття про советського дисента, підхопила, не подумавши, й українська

політична еміграція. З цього виникає плутаниця і нерозберіха, бо, написавши, наприклад, "російський дисидент Солженицин видворений з СССР", підкінемо читачеві думку, що Солженицина "видворили" не за антисоветські виступи, а за протиросійські, хоч він насправді ніколи проти Росії не виступав і російської національності не зрікався.

Ще дивніше і болючіше те, що наша еміграційна преса обзыває "українськими дисидентами" таких советських дисидентів, як Мороз, Караванський, Лук'яненко, Світличний, Чорновіл, Осадчий, Шумук і тисячі інших, що мучаться в советських божевільнях, тярмах, і таборах каторжної праці. І думаєш собі: якою суперечливістю провинилися вони перед Україною? Якою незгідністю з інтересами українського народу вони обурили нас супроти себе? За що ми так тяжко тут, далеко від советських концтаборів, божевільень і в'язниць, ображаємо їхні шляхетні настанови, національну свідомість, глибоколюдяні почуття, відданість, віру, надію і любов до українського народу? Що вони вчинили супроти своєї і нашої Батьківщини — України, що ми називаємо їх "українськими дисидентами"? Адже вони борються проти комуно-московського загарбника на Україні не фразеологією, як ми тут, а конкретно, реально, віч-на-віч з ворогом-поневолювачем! У чому ж їхня дисидентність супроти Україні?! Було б справедливо називати їх дисидентами української еміграції, бо вони — це з певністю можна твердити! — не згідні з політикою української еміграції. Вони не схвально, а заперечливо сприймають наше тут партійно-групове махнівство, дріблення *єдиного цілого* на частинки провінційного загумінку з "бліскучим відокремленням" на чолі. Вони проти інтервенцій так званого "візвольного фронту", як і проти еміграційного "патріярхату".

С. Климчук
Вудбридж, Н. Й.

МОСКВА Й БОЛЬШЕВИЗМ

Останнім часом на сторінках нашого журналу точиться дискусія про марксизм-ленінізм. До цієї дискусії хочу додати кілька своїх зауважень.

Італійський журналіст Джованні Папіні колись захотів узяти інтерв'ю в Леніна. Прибічники Леніна, взявші з нього доброго хабаря, допустили його до "вождя", Сама "цариця" Крупська провела італійця до нього.

Журналіст почав для вічливості з кількох похвальних слів про советський режим. Але він був дуже здивований, коли почув у відповідь:

"Усе це було зроблено вже — зроблено ще до нашого приходу. Чужинці та інші недотепи думають, що в нас створилося щось нове. Це по-милка нерозумних буржуїв. Больщевики лише розвинули режим, запроваджений царями, бо він єдиний, що пасує для російського народу. Не можна керувати стома мільйонами дикунів без палиці, без політичної поліції, без терору... Ми лише змінили соціальний шар, який установив свою владу на тій самій системі. А замість релігії дали марксизм".

Максим Горський ще до свого "навернення", писав у статті "Про московську жорстокість", надруковану в італійській газеті:

"Вважаю найяскравішою рисою національної московської вдачі жорстокість — так, як гумор — це англійська риса характеру. Найприкметніша риса московської жорстокості це її диявольська винахідливість, фантазія, сказати б "естетична вишуканість". Я маю на увазі масову психологію, гуртову її жорстокість".

У разомі з католицьким священиком Йосафатом Жаном російський митрополит Євлогій сказав:

"Отче, я росіянин, і не можу спричинятися до розколу в нашій святій Русі. Наша віра має панувати на всьому світі, а большевики є добрими росіянами, тому я з ними".

Секретарка Євлогія Манухіна, що написала про нього спогади, відзначила, що він був захоплений большевицькими перемогами й казав:

"Наші національні завдання можуть здійснюватися і шляхами, нам незрозумілими. ССР провадить політику, що відповідає інтересам Росії, великої єдиної Росії".

А ось що пише Сахаров:

"...Не може бути жодних сумнівів у тому, що ми, великороси, не слов'яни, а монголи, що за своїми слов'янську мову. З цього треба зробити відповідні висновки".

Російський філософ Г. Федотов писав:

"Ті люди, які вчора покладали відповідальність за злочини Гітлера на німецький народ, не погодяться відповідати за злочини Сталіна ні особисто, ні колективно. Але говорити, що комунізм не має нічого спільного з психікою російського народу, це значить говорити побожні нісенітниці... Большевицьку революцію підготували століття російської історії". Про це писав і Бердяєв.

Іноземний публіцист Кенан вважає, що "Росія змінила комунізм більше, ніж комунізм змінив Росію".

Найновіші приїжджі з ССР, користуючись з демократичної свободи слова на Заході, продовжують пропонувати нам "єдину й неділіму", ліцемірно наполягаючи на необхідності "плебісциту"...

Д. Савкевич

СТРАЖДАННЯ ПОЧАТКІВЦЯ

Слово, моя ти єдина зброя!

Леся Українка

Якось, будучи у веселому настрої, я вирішила спробувати щастя і написала фейлетон. Цілі тижні ходила замріяна і повна творчого запалу писала свій твір. Потім, переписавши його разів з десять і зваживши кожне слово, я з любов'ю матері до дитяти, вислава цей літературний шедевр у далеку редакцію.

Але жарти можуть бути й короткі. Це й був мій останній радісний день. Пізніше, я довідалася, що коли хочете писати, спершу варто піти до лікаря і перевірити, чи міцні нерви і здорове серце. Також виникла проблема із темами. Дехто гадає,

що фейлетон можна і треба складати про людей, серед яких живеш, про середовище, яке знаєш. Кажуть адже, що сміятися з себе здорово і навіть потрібно.

А от досвідчені люди дивляться на це інакше. Вони сувро махають пальцем і речуть: "Писати на політичні теми не радимо. Для чого зачіпати ставлення еміграції до свого народу! Нашо згадувати конфлікти, що їх має еміграція з дисидентами! Критикувати варто лише своїх ворогів". Навіть мій кум, Юхим розводить руками і каже: "Критикувати своїх людей не годиться. Багато легше й безпечніше їх хвалити. До цього вони вже звикли протягом довгих років. Та й шок може пошкодити їм здоров'я".

А один літературний добродій, поблажливо усміхаючись, сказав: "Ну, коли вже так захотілося самокритики, напиши гумореску про те, що в нашій домівці несправні вбиральні. Це також корисна річ".

Слухаючи такі поради, я співчуваю гумористам, що дописують до журналів "Україна" і "Перець". Вони, напевно, дістають подібні директиви щодня.

Аж раптом сталося диво. Мос оповідання надрукували. Журналу ще не отримала, але знайомі перестають зі мною вітатись. Вони гадають, що писано саме про них. Нарешті, журнал отримую й я. Ось тут і стають у пригоді міцні нерви і здорове серце. Люди сподіваються, що читаючи гумористичне оповідання, треба сміятися. Але це часом трапляється, якщо читаєш чуже. Свое сприймається зовсім навпаки.

Спершу зауважую, що з фейлетону зникли писані мною деякі речення. Від цього у мене темніє в очах і я дістаю перший серцевий припадок. Чоловік від несподіванки виливає на мене відро холодної води й кличе першу допомогу. Пізніше, читаючи далі, я зауважую дописану редактором частину фейлетону. Змінена навіть ідея твору. Це викликає другий припадок. По дорозі в лікарню посинілими губами шепчу чоловікові: "А приказки теж перекручені" і, на щастя, трачу свідомість. Наївні подумають, що, змінивши всю гумореску, редактор залишив хоч її назву. Марні надії. Назва змінена теж.

Мій найдорожчий співчуває і намагається мене підбадьорити: "А прізвище стоїть твоє, ще не змінили", каже він.

У лікарні потроху приходжу до себе. Час їхати додому. Прощаючись, лікар каже: "Я радив би вам змінити літературний жанр і почати писати детективні оповідання чи щось у тому дусі. Вб'єте пару людей у романі і побачите — зразу стане легше на нервову систему".

Я з ним повністю згоджуєсь. "Я помщусь", кричу, сідаючи в авто. "Жіночко, будь ласка не плутай мене із редактором", благально просить чоловік. Додому їдемо мовчки. "Дорогенька", каже він пізніше, "а як ти гадаєш, чи бувають в редактора серцеві припадки, коли він читає твори, що надходять у редакцію?" "Хіба редактори мають серце?", шиплю гнівно. Дивлюся надвір. Там сяє сонце, всміхаються квіти. І знову стас радісно на душі, я поринаю у роздуми над новим оповіданням.

Леся БОГУСЛАВЕЦЬ

Правильна ізоляція дому і зберігання тепла заощадять ваші гроші.

Ось що Онтаріо пропонує в допомозі скоротити вам ваші кошти на опал дому

Які є з деяких шляхів, що скоротять ваші кошти на опалювання? Які роди ізоляції є на ринку? Як ви можете найти контрактора від ізоляції? Що властиво означає переоцінка ("R-value")? Який є властивий бар'єр?

Це є тільки декілька важливих питань, на які найдете відповідь у безкоштовній публікації, яку отримаєте в

Ontario Ministry of Consumer and Commercial Relations and the Ontario Ministry of Energy.

Ці два міністерства співпрацюють разом, щоб поінформувати жителів Онтаріо, як правильна ізоляція дому може помогти відбити збільшення коштів опалу і вказати інші дороги заощадження тепла.

Факти про ізоляцію є включені в інтересному бюллетені Міністерства Консумерів і Комерційних Зв'язків під назвою: "Insulation: Heat in Your House, Money in Your Pocket".

Він вміщає такі справи, як:

- значення переоцінки ("R-value") і властивого бар'єру,
- правильна вентиляція,
- роди ізоляційних матеріалів,
- як провіріти ваш дім про існуючу ізоляцію.

- знайдення надійного контрактора,
- інформації, що допоможуть зрозуміти вам контракт покупця і монтажника,
- як провіріти закінчену роботу.

За безоплатною копією бюллетеня пишіть:

Consumer and Commercial Relations/Home Insulation,
Queen's Park,
Toronto, Ontario M7A 2H6

Інші ідеї, як щадити тепло і гроші, є включені в брошури Міністерства Енергії: "Energy Conservation: The Choice is Yours".

Поміж пропозиціями щадження грошей є наступні:

- зниження температури вдень і вночі,
- встановлення противітряних дверей і вікон,
- змінення фільтрів у системі повітряного опалювання раз у місяць,
- замикання віконних драперій у зимові ночі.

За безоплатною брошурою пишіть до:

Ontario Energy Conservation Program
Ministry of Energy
56 Wellesley Street — 12th Floor
Toronto, Ontario M7A 2B7

Larry Grossman,
Minister of
Consumer and
Commercial Relations

James Taylor,
Minister of Energy

William Davis, Premier

Province of Ontario

Я чув, що в законі про асекурацію на випадок безробіття є зміни

Які це зміни?

Нове законодавство ввело деякі важливі зміни в нашу програму асекурації на випадок безробіття. Взагалі правила про право одержувати допомогу і гроші покращали. Вони тепер акуратніше відзеркалюють легкість чи труднощі в найдені і втриманні роботи в тому районі, в якому безробітій живе.

Парламент ухвалив рішення, що робітники, які живуть у районах великого безробіття, будуть користуватися деякими вигодами в порівнянні з тими, що живуть у районах, де роботу легше дістати.

Все це гарно. Але що ці зміни означатимуть для людини, яка саме втратила роботу?

4-го грудня постанови про одержання права на допомогу будуть змінені.

В районах невеликого безробіття треба буде мати до 14 тижнів заасекурованої роботи, щоб одержати допомогу. Ця постанова стосується районів, де легше одержати і втримати роботу.

В районах високого безробіття вистачатиме тільки 10 тижнів заасекурованої роботи, щоб одержати допомогу.

Проте до 4-го грудня постанови про одержання допомоги залишаться такі самі, без уваги на те, де ви живете, тобто все ще треба буде мати 8 тижнів заасекурованої роботи.

Чи ці зміни в якійсь мірі торкаються вичікувального періоду?

Hi! Основний двотижневий вичікувальний період залишається всюди.

Так само залишаються правила, що до вичікувального періоду, коли безробітний покинув свою роботу без вправданої причини або його звільнили за погану поведінку. В таких випадках безробітний може чекати до 8 тижнів по втраті роботи, заки почне одержувати допомогу.

А як довго зможете одержувати допомогу?

Давні обмеження дозволяли одержувати допомогу впродовж 51 тижня. Тепер можна буде одержувати її впродовж 50 тижнів.

Проте від 11 вересня кількість тижнів, за які безробітний одержує допомогу, відзеркалює економічну ситуацію в даному районі Канади.

Досі ми міряли ступінь безробіття тим, в якому із 16 економічних районів Канади ви жили. Але вже з 1978 року Канада буде поділена аж на 54 економічні райони, що відзеркалюватиме

ще докладніше місцевий ринок праці і право на допомогу.

Чи ви все ще одержуватимете такі самі гроші?

Так, такі самі! Допомога на випадок безробіття виноситиме дві треті вашої пересічної тижневої плати, що була охоплена асекурацією.

Це означає, що ви одержите найбільше 147 доларів по відтягенні податку.

А щодо допомог на випадок вагітності, хвороби чи досягнення 65 року життя, чи є які зміни?

Допомогу на випадок хвороби виплачувано досі тільки під час перших 39 тижнів. Тепер її виплачуватимуть у будь-якому часі на протязі цілого періоду, під час якого безробітний матиме право на допомогу.

Допомога з приводу материнства на протязі 15 тижнів і спеціальна допомога 65-літнім залишаються такі самі.

Ці самі службовці будуть і далі виплачувати вам допомогу в тих самих розмірах, що й колись, а роди робіт, заасекуровані на випадок безробіття, залишаться такі самі.

Чи мені треба буде йти до того самого Асекураційного уряду?

Так! Доти, доки уряди Асекураційної комісії та уряди Робочого центру Канади не об'єднаються, жодних змін не буде.

Асекураційна комісія на випадок безробіття і Департамент робочої сили й іміграції об'єдналися і стали Канадською комісією праці й іміграції. Проте покищо вам треба буде йти до тих самих урядів Асекураційної комісії на випадок безробіття і Центрів робочої сили Канади. Коли ж вони з'єднаються в одних урядах, вони з'єднуються Канадськими центрами праці.

ПРАЦЮЄМО З ЛЮДЬМИ, ЩО ХОЧУТЬ ПРАЦЮВАТИ.

Employment and
Immigration Canada

Bud Cullen
Minister

Emploi et
Immigration Canada

Bud Cullen
Ministre

ГЕН. П. ГРИГОРЕНКО ПРИБУДЕ В США

Кореспонденти газети "Вашингтон Пост" в Москві інформують, що видатному советському дисидентові і теперішньому голові московського відділу Комітету нагляду за виконанням Гельсінської угоди, 70-річному генералові Петрові Григоренкові видано виїзну візу до США для операції простати. Ген. Григоренко сказав кореспондентам, що він одержав дозвіл виїхати на 6 місяців до США разом зі своєю дружиною і пасербом.

Політичні спостерігачі і кореспонденти вважають, що видача візи ген. П. Григоренкові є частиною советського пляну позбавитися дисидентів, щоб зменшити їхню діяльність до мінімуму, або цілком припинити. В останніх тижнях приблизно 10 відомих дисидентів виїхали під тиском КГБ, за кордон разом зі своїми родинами. Органи КГБ навіть погрожували декому з дисидентів, як, наприклад, Тетяні Ходорович, що як вони не вийдуть за кордон, то будуть обвинувачені за кримінальні проступки.

Ген. Петро Григоренко одержав під час війни багато військових відзначень, а після війни був призначений керівником кібернетичного департаменту військової академії ім. Фрунзе в Москві. В 1960-му році Григоренко почав критикувати Нікіту Хрущова за обмеження людських прав. Він був висланий на Далекий Схід на китайсько-советський кордон. В 1964 р. КГБ послала його на психіатричну перевірку. КГБівські лікарі проголосили його "тимчасовим божевільним". В цьому інституті П. Григоренко пробув 14 місяців. Після звільнення аж до сьогоднішнього дня ген. Григоренко співпрацював з усіма групами нагляду за виконанням Гельсінської угоди і був посередником між московською і київською групами.

НА ЗАХИСТ М. РУДЕНКА І О. ТИХОГО

Вісімдесят американських славістів, які брали участь у IX-ій Конвенції Американської Асоціації для Поширення Славістичних Студій, звернулися до учасників Београдської Конференції з закликом стати на захист засуджених на довгі роки ув'язнення членів київської Української Гельсінської Групи М. Руденка і О. Тихого.

Т. ХОДОРОВИЧ НА ЗАХОДІ

Советські диктатори "видворили" з СССР ще одного видатного дисидента — цим разом Тетяну Ходорович, яка, прибувши з Відня, закликала західні держави рятувати дисидентський рух у Советському Союзі від розгрому.

Тетяна Ходорович виконувала в останньому часі функцію "трасті" допомогового фонду Александра Солженицина, для ув'язнених дисидентів і їхніх родин, які перебувають на волі, але не мають засобів для прожитку, бо уряд відмовляється давати їм роботу. У Відні п-і Ходорович заявила кореспондентам, що КГБ заявило їй, що вона мусить вибирати дві можливості: емігрувати за кордон, або стати перед судом за кримінальні

злочини. "Я вибрала першу можливість, — заявила Тетяна Ходорович, — для того, щоб працювати на Заході на користь дисидентського руху. Ходорович заявила, що КГБ вже має плани висилки запроторення всіх дисидентів до концетраційних таборів.

МОЖЕ ХТОСЬ ЗНАЄ?

Я хотів би, щоб знаючі люди написали в журналі про художницю Марію Котляревську, яка нині живе в Києві і вже має 72 роки; про актора П. Котляревського, який працював у театрі в місті Глухові за часів гетьмана К. Розумовського; про військового писаря Кубансько-Чорноморського війська Котляревського та про художника Котляревського, що жив у Києві в роках 1900-1924 (Марія — його донька).

У 1923 році я вчився в полтавській середній школі, коли там училися й правнучка Александра 2-го Наталика Катеринич. Біля нашого двору проходила залізнична лінія і був пост Острівець. Там служили два брати славнозвісного Георгія Гапона. Я працював у Полтавському комунгospії там часто бачив родича Миколи Гоголя Степана Головню (сестра Гоголя Марія одружилася з поміщиком М. Головнею). А третє сестра Гоголя була старою дівою. Вона померла в 1909 році. Може, когось зацікавлять мої спогади...

М. Карасій, Сканторп, США

УКРАЇНКА У ВИДАВНИЦТВІ ОТТАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У 1976 р. Оттавський університет почав публікувати серію "Українські Студії" під загальною редакцією проф. К. Біди. В цій серії вийшли друком два перші випуски: праця Ол. Сидоренка п. н. "Київська Академія в 17 ст." та праця О. Прокопів п. н. "Українські переклади Шекспірових сонетів". Заплановані дальші томи в цій серії: джерельна студія д-ра А. Вільхера п. н. "Іван Франко й Біблія" та праця про "Гадяцький договір".

У зв'язку з 60-річчям Української Академії Наук у Києві 1918-1978 рр. йде до друку перший том наукового збірника в трьох мовах (українській, англійській та французькій) п. н. "Студія Україніка" зі статтями В. Ревуцького, Ю. Шевельєва, Т. Коса, К. Біди, Яр. Рудницького, Яра Славутича, Олега Зуєвського й ін.

ІСТОРИЧНИЙ АНШЛЮС

Українське Історичне Товариство в співпраці з авторами підготувало до друку перший Історичний Атлас України за редакцією проф. д-ра Любомира Винара. Матеріали опрацювали проф. д-р Іван Тесля і картограф Евген Тютюко.

Співробітниками і консультантами атласу є проф. д-р Олександр Оглоблин, д-р Марко Антонович, д-р Олександр Домбровський, бл. п. проф. Михайло Ждан, проф. Н. Кордиш-Головко, і проф. Лев Шанковський.

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
if not delivered please return to:
NOWI DNI
Box 126, Postal Station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НОВІ ВИДАННЯ

АНТИЧНЕ МИСТЕЦТВО В МУЗЕЯХ УКРАЇНИ. Альбом. Розпочинає серію "Світове мистецтво в музеях України". В альбомі представені найкращі зразки античного мистецтва 7-го ст. до Н. Е. — III-го ст. Н. Е., які зберігаються в різних музеях України.
Мистецтво, Київ, 1977.

\$19.50

АРХЕОЛОГІЯ. Вип. 20. 1976 рік. Республіканський Міжвидомчий збірник.
"Наукова Думка", Київ 1976, стор. 105.

2.35

АРХЕОЛОГІЯ. Вп. 21. 1977 рік. "Наукова думка", Київ 1977, стор. 111

3.35

Бліфельд Д. І. ДАВНЬОРУСЬКІ ПАМ'ЯТКИ ШЕСТОВИЦІ. "Наук. Думка", Київ 1977, ст. 229
Винокур І. С. Тимошук Б. О. ДАВНІ СЛОВ'ЯНИ НА ДНІСТРІ. Історико-краєзнавчі нариси.
"Карпати", Ужгород 1977, стор. 109.

5.95

0.60

Вільде Ірина. СЕСТРИ РІЧИНСЬКІ. В 2-х томах. Том 1, 2. Роман: Події відбуваються в 30-их рр. 20 ст. на Західній Україні, окупованій у той час Польщею. В центрі твору — історія родини священика Річинського. "Дніпро", Київ 1977. Ціна за 2 томи

15.00

Конан Дойл А. ОПОВІДАННЯ ПРО ШЕРЛОКА ХОЛМСА. Переклад з англійської.
"Веселка", Київ 1977, стор. 191.

1.20

ПІСЛЯ ДЗВОНІВ — ТИША. Зарубіжні романи. Рад. Письменник, Київ 1976, стор. 452.

4.00

ШЕВЧЕНКО ТАРАС. Альбом. "Мистецтво", Київ 1976, стор. 349.

20.95

Пишіть за списками книжок і пластинок

Замовлення більше \$15.00 крамниця оплачує за пересилку. Пошта за одну пластинку в Канаді 50¢, за кожну додаткову 20¢. В США 75¢, а за кожну додаткову — 25¢.
В Онтаріо просимо додавати 7% сейл текс.

УВАГА! До замовлення на \$1.00 (одного долара) просимо прислати 20 центів у Канаді і США на поштову оплату. Слід вказувати ім'я автора та назву книжки.

UKRAINSKA KNYHA

1162 Dundas Street West, Toronto 3, Ontario, Canada
Tel.: 532-8928